

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

İxtisas: 050647 - "Metrologiya, standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma mühəndisliyi"

Qrup: 2324

BURAXILIŞ İŞİ

MÖVZU: "Qadın geyimlərinin keyfiyyət göstəricilərinin təhlili"

Tələbə: S.S.İsgəndərov

Rəhbər: dos.M.N.Hacızalov

Kafedra müdiri: dos.Z.Y.ASLANOV

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ AZƏRBAYCAN
DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ**

Fakültə ”Əmtəəşünaslıq” Kafedra ”Standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma
İxtisas 050647“Metrologiya, standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma mühəndisliyi”

Təsdiq edirəm:

Kafedra müdiri

«___» _____ 201__

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ

T A P Ş I R I Q

Qr.№ 2324 İsgəndərov Sərxan Sudeyif oğlu
(famiyası, adı, atasının adı)

1. Mövzunun adı: “Qadın geyimlərinin keyfiyyət göstəricilərinin təhlili”
2. Mövzu üzrə tapşırıq: Qadın üst geyimlərinin keyfiyyət göstəricilərinin təhlil etmək
3. Hesabat – izahat yazısının məzmunu (işlənəcək sualların siyahısı)
1. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinə qoyulan ümumi istehlak tələbləri. 2. Qadın üst geyimlərinin istehsalında istifadə olunan materiallarının təsnifatı. 3. Qadın üst kostyumlarının keyfiyyətinə qoyulan tələblər. 4. Qadın üst geyimlərinin biçmə və hazırlanma əməliyyatlarının keyfiyyətinə təsiri. 5. Geyimlərin ekspertiza xüsusiyyətləri. 6. Qadın üst geyimlərinin attestasiyası. 7. Geyimlərin standartlaşdırılması və sertifikatlaşdırılmasının ümumi prinsipləri. 8. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyət göstəricilərinin yoxlanması qaydaları
4. Qrafiki materiallar 2 şəkil və 2 cədvəl
5. Tapşırığın verilmə tarixi _____
6. İşin verilmə müddəti _____

TƏLƏBƏ _____
(imza)

RƏHBƏR _____

(imza)

REFERAT

Buraxılış işi “Qadın geyimlərinin keyfiyyət göstəricilərinin təhlili” mövzusunda həsr edilmişdir. Geyimlərin bu göstərilən tələblərə cavab verməsi onların keyfiyyətini təyin edə bilər. Buna görə də bu tələblər bir-birləriylə sıxı sürətdə bağlıdırlar. Əgər geyimlər uzun xidmət müddəti üçün nəzərdə tutulmuş və həm təyinatına və həm də gigiyenik tələblərinə cavab verirsə, lakin xarici görünüşcə gözəl deyildirsə, bu növ məmulat istehlakçı tərəfindən yüksək keyfiyyətli kimi qiymətləndirilə bilməz.

Burada qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinə qoyulan ümumi istehlak tələbləri, qadın üst geyimlərinin istehsalında istifadə olunan materiallarının təsnifatı, qadın üst kostyumlarının keyfiyyətinə qoyulan tələblər, qadın üst geyimlərinin biçmə və hazırlanma əməliyyatlarının keyfiyyətinə təsiri, geyimlərin ekspertiza xüsusiyyətləri, qadın üst geyimlərinin attestasiyası, geyimlərin standartlaşdırılması və sertifikatlaşdırılmasının ümumi prinsipləri, qadın üst geyimlərinin keyfiyyət göstəricilərinin yoxlanması qaydaları geniş şərh edilmişdir.

Yekunda nəticə və təkliflər və ədəbiyyat siyahısı verilmişdir. Buraxılış işi 49 səhifədən, 2 cədvəl və 2 şəkildən ibarətdir.

GİRİŞ

Qadın üst geyimlərinə olan tələbatın günü-gündən artması, onların keyfiyyətinin yüksəldilməsində olan tələblərə də artırır. Müasir şəraitdə müəssisələrin istehsal etdikləri məhsullar kəmiyyətinə görə yox, onun keyfiyyətinə görə seçilir. Bu da keyfiyyət problemlərinin nəqədər ciddi olmasını göstərir. Müstəqil dövlətin iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək üçün keyfiyyətli məhsul istehsalı onun əsasını təşkil edir. Bəli ki, texnika və texnologiyanın ən yeni müasir üsullarından istifadə keyfiyyət probleminin təxirəsalınmaz məsələsidir.

Kostyum məmulatların keyfiyyətinə verilən tələblər istehsal olunan malın istifadəsi, uzunömürlülüüyü, estetik xüsusiyyətləri və müasir insan cəmiyyətində özünün nə dərəcədə yer tutmasından asılıdır. Bu sahənin bərpa və inkişaf etdirmək mənafeyi daxili mənbələrin aşkara çıxarılmasını və bunun üçün əsaslı tədqiqat işlərinin aparılmasını tələb edir. Digər tərəfdən mövzunun aktuallığa bazar iqtisadiyyatına keçid bu sahədə də iqtisadi münasibətlər sisteminin yenidən qurulmasını, istehsalın təşkilində əsaslı dəyişikliklərin edilməsini, məmulatın keyfiyyətini və rəqabət qabiliyyətini yüksəldilməsini bir vəzifə kimi qarşıya qoyulur. Bu məsələnin öyrənilməsi üçün də geniş tədqiqat işi aparmağa ehtiyac duyulur.

Buraxılış işində qarşıya qoyulan məqsəd müasir şəraitdə kostyum məmulatlarının keyfiyyətinə təsir edən amilləri araşdırmaq və keyfiyyətin yüksəldilməsi metodlarına təklif və tövsiyələr hazırlamaqdır. Bu təklif və tövsiyələri hazırlamaq üçün Azərbaycan Respublikası tikis istehsalının müasir vəziyyətini, onu inkişaf xüsusiyyətlərini araşdırmaq, inkişafın sabitləşdirilməsi və sürətləndirilməsi yollarını öyrənməyi zəruri hesab etmişik.

Qarşıya qoyulan məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

- Azərbaycan Respublikasında tikili məmulatlara olan tələbatın dəyişdirilməsinin səbəbləri tətbiq edilməsi;
- Elmi-texniki tərəqinin geyim istehsalı səmərəliliyinə təsirinin müəyyən edilməsi;

- Kostyum məmulatlarının keyfiyyət göstəricilərinin və onların qiymətləndirilməsinin təhlil edilməsi;
- Standartlaşdırmanın kostyum məmulatlarının keyfiyyətinin formalaşmasındakı rolunun təhlil edilməsi;
- Keyfiyyətin idarəetmə sistemlərinin kostyum mallarının keyfiyyətinin formalaşmasındakı rolunun müəyyən edilməsi.

Buraxılış işində aparılan tədqiqatlar nəticəsində kişi və qadın kostyumlarının keyfiyyətinə təsir edən amillərin müxtəlif üsulları təcrübi yolla tədqiq edilmiş öyrənilmişdir. İşin aparılması zamanı keyfiyyətə təsir edən amillərin yaranma səbəbləri, onların aradan qaldırılması və keyfiyyətin yüksəldilməsi metodları haqqında təkliflər irəli sürülmüşdür. Təkliflərin istehsalata tətbiqi böyük iqtisadi səmərəliliyə səbəb ola bilər.

1.Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinə qoyulan ümumi istehlak tələbləri

Geyimlərin ən başlıca vəzifə insan orqanizmini xarici mühitin və mexaniki zədələnmələrin təsirindən qorumaqdan ibarətdir. Bu növ məmulatların estetik funksiyasını da həlledici rolu vardır. Çünki o, insanı bəzəmə qabiliyyətinə də malikdir. Geyimlər nəinki istehsal əşyasıdır, eyni zamanda tətbiqi incəsənətin də əsas obyektidir sayılır.

Tikili malların, penoplast iştirakı çox təbəqəli materiallar, trikotay, xəz, gön, plyonka və digər növ materiallar daxildir.

Digər növ mallarda olduğu kimi tikili malların da istehlak dəyəri müxtəlif tələblərə cavab verən kompleks xassələrlə təyin edilir. İstehlakçı üçün lazımdır ki, geyim malları dözümlü, gigiyenik, rahat və gözəl olsun.

Bununla bərabər hazırki dövrdə müxtəlif növlü materialların və təkmilləşdirilmiş texnoloji əməliyyatların tətbiqi sahəsində istehlakçıların lazımı tələbatını ödəyə bilən tikili mallar istehsal etmək mümkündür.

Geyim mallarına qoyulan bütün tələblərin şərti olaraq 3 qrupa bölmək olar: estetik, gigiyenik və xidmət müddətini təyin edən istehlak tələbləri. Bu və ya digər

geyim məmulatlarına qoyulan konkret tələblər və bunlar arasındakı fərq xüsusiyyətləri məmulatın təyinatı və təyinatdan asılı olaraq bir növ məmulatlar üçün ən vacib tələblər davamlılıq və gigiyenik, digərləri üçün isə gözəl xarici görünüş tələbləri ən əsas sayıla bilər. Belə ki, metaləridici sexlərdə işləyən fəhlələr üçün olan xüsusi təyinatlı geyimlər rahat, davamlı və gigiyenik tələblərə cavab verməlidir. Bununla bərabər bu qrup geyimlər ilk növbədə insan orqanizminin ərinmiş metal səpintilərdən mühafizə etməlidirlər. Alt dəyişəkləri baxmayaraq ki davamlı və xarici görünüşcə əlverişli olan sintetik materiallardan istehsal olunur, lakin belə qrup məmulatlar gigiyenik tələblərə cavab vermədiyindən geniş tətbiq oluna bilmirlər. Ancaq sistetik materiallardan istehsal olunan üst geyimləri alt geyimlərinə nisbətən daha çox tətbiq olunur. Beləki bu növ üst geyimləri yüngül, davamlı və gözəl xarici görünüşə malik olmaqla onlara qoyulan digər istehlak tələblərinə dolğun cavab verilir.

Geyimlərin bu göstərilən tələblərə cavab verməsi onların keyfiyyətini təyin edə bilər. Buna görə də bu tələblər bir-birləriylə sıxı sürətdə bağlıdırlar. Əgər geyimlər uzun xidmət müddəti üçün nəzərdə tutulmuş və həm təyinatına və həm də gigiyenik tələblərinə cavab verirsə, lakin xarici görünüşcə gözəl deyildirsə, bu növ məmulat istehlakçı tərəfindən yüksək keyfiyyətli kimi qiymətləndirilə bilməz.

Geyimlərə verilən estetik tələblər

İnsanın xarici görünüşü müəyyən qaydada tərtib edilməsində əsas vəzifəni geyim məmulatları yerinə yetirir. Bina görə də məmulatların bədii cəhətdən tətbiq edilməsi çox vacib və bəzəndə birinci dərəcəli tələb sayılır. Geyim nəinki özünüzlüyündə gözəl olmalıdır, eyni zamanda insanı da bəzəndirmə qabiliyyətinə malik olmalıdır. O növ geyim məmulatları yüksək estetik tələblərə uyğun gələ bilər ki, onun modası müasir gözəllik qanunauyğunluğuna və tamaşaçı baxışına cavab verə bilsin. Belə halda həmin məmulat insanlarda estetik hisslərin oyanmasına və ödənilməsinə səbəb ola bilər.

İnsanda qəşənglik, o cümlədən geyimlərin gözəlliyi haqqında fikirləri hər şeydən əvvəl mədəniyyətin və istehsalatın səviyyəsi ilə sıxı sürətdə bağlıdır. Hər bir cəmiyyətin gözəllik haqqında öz estetik ideyaları olmuşdur. Müasir şəraitdə

geyimlərin estetik ideali onun istifadəsinin rahatlığı, gözəl tərtib edilməsini və məişətə uyğun gəlməsi, həm də müasir insan xarici görünüşünə cavab verməsidir. Belə növ estetik ideali ümumi avropa biçimli geyim məmulatları uyğun gəlir. Çünki onlar gözəldir, funksional tələblərə cavab verəndir və onların forması maksimum dərəcədə insan qamətinin formasına yaxınlaşır.

Geyimlərə verilən gigiyenik tələblər

Geyimlərə verilən gigiyenik tələblərin əsas vəzifəsi ondan ibarətdir ki, onlar insanın normal həyat fəaliyyətini təmin etmiş olsun, istilik itirilməsini aşağı salmaqla bədənin daimi temperaturasının saxlanması üçün lazımı şərait yaratsın, orqanizmanı mühafizə etməklə müxtəlif iqlim şəraitində insanın iş fəaliyyətini saxlaya bilsin. Bütün göstərilən bu tələblər bilavasitə insan orqanizminin fizioloji xüsusiyyətləri ilə sıxı sürətdə bağlıdır.

Geyimlərin gigiyenik funksiyasını nəzərə alaraq bu tələbləri 2 əsas qrupa bölmək olar:

1. İnsan bədənini xarici mühitin xoşagəlməz amillərindən qoruya bilməsi.

Buraya aşağı və yüksək temperaturanın təsirkəri, artıq günəş şüalarının, küləyin, cənin, yağışın, qarın, mexaniki zədələnmələrin təsirləri daxildir.

2. Orqanizmin normal funksiyasını təmin etmək üçün lazımı şəraitin yaradılması. Buraya bədənin daimi temperaturasının saxlanması, maddələr mübadiləsi məhsulların (su buxarları, duzlar, yağlar və s) kənar edilməsi; bədənin təmizliyinin qorunması, tozun, çirkin, mikroorqanizmlərin bədənə daxil olmasının qarşısının qarşısının alınması; normal qan dövranının təmin edilməsi, normal nəfəsalma bə bədən hərəkətinin sərbəst olaraq təmin edilməsi kimi amillər daxildir.

Baxmayaraq ki, müxtəlif təyinatlı geyimlər üçün bu göstərilən tələblərin əhəmiyyət dərəcəsi müxtəlifdir, lakin istənilən hər hansı bir geyim məmulatı yuxarıda adları çəkilən gigiyenik tələb göstəricilərinə malik olmalıdır.

Məsələn, qış geyimlərinə qoyulan əsas tələblər bədəni soyuqdan qoruması; alt geyimlərinə qoyulan əsas gigiyenik tələblər isə insan bədənində baş verən

maddələr mübadiləsini məhsullarının özünə cəlb etmək və ətraf mühitə verməkdən ibarətdir.

Xüsusi təyinatlı geyimlər insan orqanizmasını kimyəvi, radioaktiv, bakterioloji təsirlərdən qorumaqla yanaşı onlar bir necə əlavə tələblər də cavab verməlidir. Məsələn, o yanmalı, zəhərli maddələri adsorbsiya etməli, xəstəlik tərəfdən mikroorqanizmləri və bakteriyalı məhv etməli, zəhərləyici maddələrdən mühafizə olunması və s. kimi təsirlərə məruz qalmamalıdır. Uşaqların bədənlərinin mühafizə olunma qabiliyyəti böyüklərinkinə nisbətən zəif olduğundan uşaq geyimlərinin mühafizə etmə funksiyası xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Buna görə də uşaq geyimlərinə bir necə əlavə spetifik tələblər də qoyulur. Orqanizmanın formal fəalliyəti geyimlər bədəni sıxmamalı, qan dövranına maneçilik törətməməli, yüngül və yumşaq olmalı, az çirklənməli hərəkətə mənfi təsir göstərməməli və s.

Gigiyenik tələblərin ödənilməsi öz növbəsində bir necə amillərdən, yeni materialların xassəsindən (lifin növü və xassəsi, parçanın quruluşu, həcmi, cəkişi, rəngi və s.), məmulatın konstruksiyasından (tələblərin sayı, bədənə yaxşı oturması və s.), emaldan (detalların birləşdirilmə növləri, siqnaların sayı və qalınlığı) çox asılıdır.

Məlumdur ki, insan müxtəlif iqlim şəraitində, yeni arktikadan tutulmuş tropik iqlim şəraitlərinə qədər yerlərdə işləyirlər. Elə yerlər eliyir ki, oranın iqlimi çox sərt və soyuq keçir, elə yerlər də var ki, oranın iqlimi nisbətən sərin, küləkli, yağmurlu keçir. Odur ki, bu zonalarla istifadə edilən geyimlərə istilik saxlama qabiliyyətinə görə nisbətən yüksək tələblər qoyulur.

RF-in Avropa hissəsi, Ukraynanın Şimal və Cənub hissəsi, Şimali Qazaxıstan, Belorusiyanın qərb və şərq hissəsi, Pribaltika respublikaları nisbətən mülayim iqlim şəraiti zonalarına aiddir. Bununla bərabər bu zonalarda ilin bəzi vaxtları isə mülayim keçdiyindən burada istifadə edilən geyimlər hər bir mövsümün şəraitinə cavab verməlidir.

İsti iqlim şəraitinə Ukraynanın cənub hissəsi, Moldaviya, Qafqaz, Qara dəniz sahilləri, Orta Asiya respublikaları aiddir. Bu rayonların subtropik yerləri yay vaxtı çox yüksək rütubətə (80%) malik olduğundan insal normal iş fəaliyyəti

üçün xoşaqəlməyən şərait yaranır. Buna görə də bu zonalarda geyilən məmulatlar yüngül olmalı, hava keçirən, hiqroskopik olmalı, bədəni günəş şüalarının birbaşa təsirindən qorunmalıdır. Üst geyimlər üçün isə suyu dəfəci və çürüməyə qarşı əks dayanan maddələrlə hopdurulmuş materialların istifadəsi daha məqsədəuyğundur.

Qafqazın, Altayın, Orta Asiyanın yüksək dağlıq rayonları xüsusi iqlim şəraitinə malik zonaya aiddir. Buralar dəniz səviyyəsindən 2000-3000 m yüksəklikdən uzun müddətli şaxtalı qız fəslinə malikdir, qışı sərt və küləkli keçir. Buna görə də belə zonalarda yundan alınan trikotajdan, təbii ipəkdən, xəzdən, yun təbəqəli sıyrılmış materialdan istehsal olunan geyimlərin istifadəsi məqsədəuyğundur. Lakin, hələlik ölkəmizdə geyim mallarının istehsalında bu göstərilən amillər tam surətdə nəzərə alınmır.

Məlumdur ki, geyim insan bədəninin 80%-ə qədərini örtə bilir və bununla da birbaşa günəş şüalarının, istinin, küləyin, yağmurun təsirindən qorumaqla orqanizmanı artıq istilik irirmədən və qızmadan qoruya bilir. Geyimlə bədən arasında xüsusi mikroiqlim şəraiti yaranır. Bu isə xarici mühitdən temperaturaya, rütubətə, qaz qarışığına, hava axırının sürətinə görə fərqlənməklə insan orqanizması üçün "Komfort zonası" yarana bilər.

İnsan orqanizmi dinc vaxtı hər saatda 80 kral istiliyi xarici mühitə verir. Xarici temperatura alçaq olduqda bundan fərqli olaraq orqanizmə daha çox istilik verir. Məsələn, paltarsız halda 15°C -də 174, alt geyimdə 121 və yun kostyumda isə 96,5 vt istilik verir. İsti yay vaxtı insan daimi temperaturanı saxlamaq üçün 1 saatda təxminən 1 l-ə qədər tər itirməlidir. Bu isə insan üçün çox çətinidir. Bunun üçün insan özünü xarici mühitin təsirindən qorumaq məqsədilə və istilik səviyyəsini saxlamaq üçün müxtəlif geyimgeymlidir. Çünki geyim istilik axımını 30-85% azaldaraq tər buraxılmasını 1 saat ərzində 260 q-a qədər endirə bilər. Bu isə belə iqlim şəraiti üçün çox vacib əlamətdir.

Geyimlərin ən vacib xassələrindən birisi onların istilikizoləedici qabiliyyəti sayılır. Məlumdur ki, təbiətdə ən pis istilikkeçirici qabiliyyətə malik olan hava hesab olunur. Onun istilikkeçirmə əmsalı ən aşağıdır, yəni parçada 2,5-4 dəfə və

suyunkundan isə 24-25 dəfə azlıq təşkil edir. Buradan da belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, hər hansı bir materialın istilikizolətmə xassəsi materialda mövcud olan havanın miqdarı və materialın özünün istilikkeçirmə qabiliyyətindən çox asılıdır.

Geyimlərdə hava parçanın daxilində və istiləşdirici materialda, habelə bədəndə geyim arasında boşluq təbəqəsində mövcuddur. ən çox hava qalın təbəqədə olur ki, bu təbəqə çox olduqda geyimlərin istilikizolə etmə xassəsi də çox olur.

Geyimlərin çox təbəqəli olmasının insan orqanizminin istiliyinin izoləedilməsində böyük rolu vardır. Tədqiqat zamanı müəyyən olunmuşdur ki, -20⁰C-yə malik hava şəraitində paltonun xarici təbəqəsində təmpəratür -12,5⁰C, alt dəyişiyində +20⁰C, kostyum-don təbəqəsində +15,3⁰C-yə, alt geyimlə bədən arasında +31⁰C-yə bərabər olur.

İstehlak zamanı hava rütubətinin və əzilmənin təsirindən kiflər nisbətən qalınlaşır və havanın get-gedə sıxlaşdırmaqla materialın istilikizolətmə qabiliyyətini azaldır. Buna fərə də ən yaxşı istilikizolətmə qabiliyyətinə sintetik liflərdən lavsan və təbii liflərdən isə yun lifləri malikdirlər.

İnsanın normal həyat fəaliyyətinin qorunub saxlanılmasında geyimlərin formasını insan ölçüsünə uyğunluğunun, onun buxar və havakeşirilməsinin, hiqroskopikliyin, çəkisinin ağır olmasının, az şirklənməsinin və elektricləşməsinin də böyük rolu vardır. Bunulla bərabər geyiməli təbəqədə rütubətin artıq olması orqanizmə pis təsir göstərir, insanı tez yorur, hava buxarları geyimin xarici səthinə toplanır, orada maye vəziyyətinə düşməklə bədəni daha tez soyudur.

Geyimlərin gigiyenik cəhətdən əlverişli olmasında materialın rənginin də müəyyənrolu vardır. Geyimin rəngi günəş şüalarının qəbul edilməsində və dəf edilməsində böyük əhəmiyyəti olduğundan isti şəraitdə belə geyimlərin əlverişli olması daha məqsədəuyğundur. Məlumdur ki, ağ material günəş şüalarını 98% dəf edirsə, qara material isə 99,5% udur. Qırmızı rəng istilik şüalarını yaxşı dəf edir və materialı qızmadan qoruyur. Qara material çirklənməni gizlədir, bunulla da onun gigiyenik xassəsi pisləşir.

2.Qadın üst geyimlərinin istehsalında istifadə olunan materiallarının təsnifatı

Üst geyimləri çeşidinə bütün cins – yaş xüsusiyyətində olan kişi, qadın və uşaqlar üçün nəzərdə tutulan geyimlər daxildir. Geyim məmulatları bir – birindən artikuluna, fasonuna, mürəkkəbliyinə, siluyetinə, biçiminə, materialına, texnoloji emalına və digər əlamətinə görə fərqlənilirlər.

Təyinatına görə bütün tikili malları beş sinfə bölmək olar: məişət məmulatları, idman məmulatları, xüsusi geyimlər, idarə geyimləri və milli geyimlər. Bunlar da istifadə şəraitindən asılı olaraq ayrı – ayrı qruplara bölünür. Hər bir sinif geyimlərdə öz növbəsində beş qrupa bölünür: bunlar üst geyimləri, yüngül donlar, dəyişəklər və tikiş xırdavatları, bas geyimləri, ləvazimatlar və başqa məmulatlar aiddir [5].

Geyimlər istehsalçının cins – yaş əlamətinə görə kişilər, qadınlar, uşaqlar üçün nəzərdə tutulur. Onlar mövsümünə və geyilmə vaxtına görə qış, yay və istənilən vaxt istifadə edilən olurlar.

Geyimlərin hazırlanması üçün yun, ipək, pambıq, kətan və kimyəvi liflərdən olan parçalardan istifadə edilir.

Son zamanlar geyim malları istehsalında göndər, zamsadan, parça materiallardan xəzdən və s. geniş istifadə edilməkdədir.

Təyinatına görə geyim malları ev, gündəlik çıxış, iş və istirahət nəzərdə tutulur.

Ümumi tikili məmulatlar içərisində məişət tikili məmulatlar sinfi əsas yeri tutur. Buraxılan tikili məmulatların istehlak xassələrinin yaxşılaşdırılması və keyfiyyətin yüksəldilməsi üçün tədbirlər həyata keçirilir, yeni müxtəlif yollarla arayışlandırılmış (əzilməyən, azyığılan, suya davamlı və s.) parçaların tətbiqi genişlənir.

Üst geyimləri qrupu geyimlərin palto və kostyum yarımqrupundan ibarətdir [7].

Istehlakçının cins – yaş göstəricilərinə görə üst geyimləri yun, yarımıyun, pambıq, ipək (təbii və suni) parçalardan, rezinləşdirilmiş, ikiqat və toxunmamış

materiallardan və s. hazırlanır. Üst geyimləri təyinatına görə ev, gündəlik mıxış və istirahət üçün buraxılır.

Palto yarımqrupuna paltolar, yarım paltolar, buçlatlar, jaketlər, rezinləşdirilmiş palto və plaslar, gödəkçələr vəs. daxildir.

Paltolar da yaş – cins əlamətinə görə kişi, qadın və uşaqlar üçün mövsümünə görə qış, mövsümdən kənar və kombinəlanmış (isti astarlı) olurlar.

Paltoların başlıca istehlak xassələrinə estetik və istilik saxlama göstəricisi daxildir. Paltoların növ müxtəlifliyi onların formasından, məmulatınbiçilməsindən, üz materiallarından və bir sıra başqa elementlərindən asılıdır. Paltoların çeşidinin sabitliyinə diqqət yetirilərsə məlum olar ki, qadın paltolarının çüşidi daha tez – tez dəyişir.

Qadın paltolarının hazırlanması üçün daha yüngül, müxtəlif fakturalı və rəngli (mahud, drap, fule, boston, qabardin, toxunmamış parça materialı və s.) parçalardan istifadə olunur ki, bunlarında çeşidi fasiləsiz olaraq yeniləşir və yaxşılaşdırılır.

Son zamanlar uşaqlar üçün nəzərdə tutulan palto və yarımaltoların da keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasında və çeşidinin təzələnməsində əhəmiyyətli və diqqəti cəlb edən işlər görülmüşdür.

Yarımaltolarda da istehlakçıların cins – yaş göstəricilərindən asılı olaraq kişilər, qadınlar və uşaqlar üçün hazırlanır. Mövsümə görə yarımaltolar qış mövsümü üçün olur. Yarımaltolar da əsasən paltolar hazırlanan materiallardan hazırlanır.

Buçlatlar məktəb yaşlı və məktəbəqədər yaşlı oğlanlar üçün buraxılır. Kostyumlar yarımqrupu üst geyimləri icərisində ən çox yayılmışı və ən vacibidir. Bu yarımqrup da istehsalcının cins – yaş xüsusiyyətinə görə kişilər, qadınlar və uşaqlar üçün olur. Mövsümünə görə kostyumlar qış, yay və mövsümdənkənar olurlar. Təyinatına görə kostyumlar gündəlik istifadə edilən, gəzinti və istirahət üçün olur. Kostyumlar aşağıdakı növ məmulatları özündə birləşdirir: ikili və üçlü kostyumlar kişilər üçün ipək pençəklər, qadınlar üçün jaketlər, jiletlər, ipək

çalvarlar, idman şalvarları, yubkalar, uşaq kostyumları, gödəkcələr, gimnastyorkalar və s. [7]

Kostyumlar başqa geyimlərdən özünün geniş çeşidi, biçiminin müxtəlifliyi, formasının zənginliyi və müxtəlif materialların tətbiq edilməsi ilə fərqlənir.

Lakin inkişaf istiqamətindən asılı olaraq kişi kostyumlarının çeşidi qadın kostyumlarına nisbətən sabitdir.

Kostyumların hazırlanmasında yun, yarımyun, şal və zərif mahud parçalardan (triko, şeviot, boston, kovrekot və s.) sintetik liflərin qarışığı ilə hazırlanmış müxtəlif rəngli və naxışlı parçalardan, pambıq, kətan və ipək parçalardan istifadə edilir.

Uşaqlar üçün buraxılan kostyumlara daha yüksək tələblər verilir, xüsusilə onların bədii tərtibatına daha ciddi fikir verilir. Uşaqlar üçün olan kostyumlar rahat, gəşəng, gözəl, əlvan, uşağı sevindirən, hərəkətinə manə olmayan, zövqü oxşayan olmalıdır. Uşaq kostyumlarının fasonu uşağın yaşından asılıdır.

Gödəkcələr kişilər, qadınlara və uşaqlar üçün olur, baöli və açıq yaxalı buraxılır. Onların yaxası düymə və seplə bağlanır.

Bluzkalar da kişi, qadın və uşaq üçün olur. Bluzkalar gündəlik, gəzinti və ya idman kostyumu ilə geyilir.

Yüngül donlar qrupu məişət təyinatlı geyimlər içərisində özünün həddən artıq növ müxtəlifliyi və fasonlarının zənginliyi ilə fərqlənir. Yüngül donlar qadınlara və qızlara üçün olur. Yüngül donlar mövsümündən asılı olaraq qış, yay və mövsümündənkənar olur. Donların hansı mövsüm üçün olmasını onun hazırlandığı material təyin edilir.

Donların hazırlandığı materiallar lif tərkibinə, quruluşuna, tərtibatına görə müxtəlif olur. Yüngül donların hazırlanmasında pambıq parçalar əhəmiyyətli yer tutur. Bu parçalar yaxşı görünüşə malik olmaqla, əzilməyən, kifayət qədər hava keçirən, havanın təsirlərinə, təkrar yuyulmağa qarşı davamlı və s. mühüm istehlak xassələrinə malikdirlər. **Yüngül donların hazırlanmasında pambıqla lavsanın, kətanla kimyəvi liflərin qarışığından hazırlanmış parçalardan istifadə olunur [5].**

Yüngül donlar təyinat etibarını ilə ev, gündəlik çıxış və yay istirahəti üçün olur. Qadınlar və qızlar üçün nəzərdə tutulan yüngül donlar bütün ölçülərdə, boyda doyuluqda buraxılır.

Yüngül donlar qrupu dörd yarımqrupa-donlar, bluzkalar, yubkalar və digər don məmulatlarına bölünür.

Donlar-bu yarımqrupa xüsusi donlar, don-palto, don-kostyum, sarafanlar, xalatlər və s. aiddir.

Donlar fasonunun müxtəlifliyinə görə başqa geyimlərdən fərqlənir. Siluyetinə görə düz və geniş olur.

Çıxış donları gözəl xarici görünüşə malik olmaqla gəzinti və şənlik üçün nəzərdə tutulur. Bu donlar mürəkkəb biçimli, müxtəlif fasonlu və bəzəndirilmiş olurlar. Gündəlik və ev üçün olan donlardan fərqli olaraq çıxış donları mövsümü təyinatlı istehsal edilir.

İstirahət üçün olan yüngül donlar ayrıca məmulat halında buraxıla bilər.

Dəst halında onlar sarafandan, bluzkadan və xalatdan ibarət ola bilər. Bu geyim dəstinə çanta, qıyğac və ya şlyapa da daxil ola bilər.

Uşaq donlarına xüsusi tələblər verilir. Belə ki, uşaq donları rahat, gigiyenik, bədii cəhətdən gözəl tərtib olunmuş və iqtisadi cəhətdən əlverişli olmalıdır.

Don-paltolar siluyet və forma etibarını ilə paltonu xatırladır, konstruksiyasına, materialına və emalına görə dondur. Bunlar bir yaxalı və iki yaxalı ilə bilər. Don-palto donluq yun və ipək parçalardan astarsız tikilir.

Böyük yaşlı qızlar üçün tikilən donlar jaketlə də buraxılır. Qadınlar və uşaqlar üçün tutulan sarafanlar açıq don olub qolsuz, yaxalıqlı, yaxud yaxalıqsız hazırlanır. Sarafanlar əsasən pambıq, kətan, bəzən də yun və ipək parçadan tikilir.

Xalatlər istirahət və ya iş üçün olur. əsasən pambıq və ipək parçalardan hazırlanır. Xalatlər qabaq tərəfə açılır. Xalatlər boyunluqlu, ciləli, müxtəlif fasonlarda buraxılır. Müxtəlif uzunluqda və endə qolu olur. Xalatlərdən fərqli olaraq don – xalat xarici görünüşcə donu və xalatı xatırladır.

Bluzkalar təyinatına görə gündəlik və gəzinti üçün olur. Siluyet etibarını bluzkalar bədənə yapışan, yarımypaçan, düz və sərbəst olur. Gəzinti təyinatı

bluzkalar gündəlik bluzkalardan daha mürəkkəb və müxtəlif fasonlu və bəzəkli olması ilə fərqlənir. Gündəlik geyilən bluzkalar əsasən pambıq, kətan və ipək parçalardan hazırlanır. Bunlar sayə bəzənmiş və sadə fasonlu olur.

Üst geyimlərin istehsalında tətbiq olunan standartlar aşağıdakılardır [6,8]:
 ГОСТ 10581-70 “tikili mallar. Markalanması və qablaşdırılması”, ГОСТ 4103-63 “Tikili mallar. Hazır məmulatın keyfiyyətinin yoxlanması qaydaları”, ГОСТ 2114-70 “Konstruktor sənədlərinin vahid sistemi. Texniki şərtlərin yerinə yetirilmə qaydaları”, ГОСТ 1522-71 “Kişi kostyumları,” ГОСТ 1527-71 “Məktəb və məktəbəqədər oğlan uşaqları üçün kostyumlar”, ГОСТ 5942-71 “Məktəb və məktəbəqədər qız uşaqları üçün kostyumlar”, ГОСТ 17916-86 “Qızlar üçün tip fiqurları. Geyimlərin lahələndirilməsində istifadə olunan ölçülər”, ГОСТ 17522-86 “Qadınlar üçün tip fiqurları. Geyimlərin lahələndirilməsində istifadə olunan ölçülər”. ГОСТ 17521-86 “Kişilər üçün tip fiqurları. Geyimlərin layihələndirilməsində istifadə olunan ölçülər”, ГОСТ 27643-88 “Sudan mühafizə üçün kişi geyimləri”, ГОСТ 29038-91 “Dəniz hərbi qoşunları üçün şalvarın və kitelin hazırlanması”, ГОСТ 12566-81 “Məişət təyinatlı tikiş məmulatları”, ГОСТ 25295-82 “Üst uşaq qeyimləri”, ГОСТ 15294-82 “Yüngül uşaq geyimləri”, ГОСТ 29057-91 “Tozdan mühafizə etmək üçün kişi geyimləri”, ГОСТ 17-325-81 “Yikiş məmulatı, trikotaj, xəz. Nümunəvi kişi fiqurları. Geyimi lahiyə etmək üçün ölçü nişanları”, ГОСТ 17-66-83 “Tikiş məmulatı, trikotaj, xəz. Nümunəvi qız fiqurları. Geyimi layihə etmək üçün ölçü nişanları ”, QOST 17-67-83 “Tikiş məmulatı, trikotaj, xəz. Nümunəvi oğlan fiqurları. Geyimi layihə etmək üçün ölçü nişanları”, QOST 62-161-87 “Alpinist üçün geyim”, QOST 17-310-89 “Kişi və qadınlar üçün üst koynəklərin ümumi texniki şərti”. Üst geyimlərinin qəbulu bütün tikili malların (hərbi geyimlərdən başqa) qəbulu üçün olan ГОСТ 23948-80 standartına əsasən aparılır.

3.Qadın üst kostyumlarının keyfiyyətinə qoyulan tələblər

Geyimlərin keyfiyyəti istehlakçılar tərəfindən onlara qoyulan müxtəlif tələbləri təmin etməsi dərəcəsi ilə təyin edilir. İstehlak prosesində geyimlər insanların müxtəlif material və qeyri-material tələblərini ödəyir. Material tələblərin mahiyyəti geyim tərəfindən insan orqanizminin normal həyat fəaliyyəti üçün şəraitin təmin olunmasıdır. Bu tələblər bilavasitə geyimin əsas funksiyası ilə bağlıdır və utilitar tələblərə adlanır. Geyri-material tələblər insanların estetik idealları və görüşləri ilə şərtləşir ki, bu da onları əhatə edən mövcud sosial-ictimai mühitdə formalaşır.

Qadın geyimlərinin keyfiyyətinə qoyulan kompleks tələblər, onların təyinatından, istismar şəraitindən və bir çox başqa amillərdən asılıdır. Təyinatdan asılı olaraq geyimin əsas funksiyası meəyyən edilir. Belə ki, ziyafət geyimləri üçün estetik xassə, gündəlik geyimlər üçün isə gigiyenik xassələr daha vacibdir.

Qoyulan bütün tələbləri ödəmək üçün geyimlər kompleks istehsal xassələrinə malik olmalıdır.

Beləliklə qadın geyimlərinin keyfiyyətinə qoyulan istehlak tələblərinə aşağıdakı qruplara bölmək olar: ergonomik, estetik və etibarlılıq tələbləri.

Geyimlərin onlara qoyulan tələbləri təmin etmə dərəcəsi bir çox amillərdən asılıdır ki, onları da aşağıdakı kimi sistemləşdirmək olar:

- Geyimlərin materiallarının xassələri, hansı ki, onların lif tərkibi, strukturu, koloristik tərtibatı və s. ilə şərtləşir;
- Geyimlərin model və konstruksiyası;
- Geyimlərə müxtəlif əlavə xassələrin verilməsi üçün onların emal olunması.

Ergonomik tələblər- insanlar üçün optimal əmək şəraitinin yaradılması, onların gücünün, sağlamlığının, is qabiliyyətinin qorunması daha çox “insan-geyim-mühit” sisteminin keyfiyyətindən asılıdır. Bu sistemin elementlərin nəzərə almaqla geyimlərin qiymətləndirilməsi zamanı antropometrik, gigiyenik və psixofizioloji tələblər mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Antropometrik tələblər- geyimlərin insanların ölçü standartlarında verilən antropometrik göstəricilərinə uyğunluğudur. Bu tələblərin mahiyyəti ondadır ki, geyimlər həm statik həm də dinamik halda insanın forma və ölçülərinə uyğun gəlməlidir. Onlar tənəffüs, qan dövranı, müxtəlif, hərəkətlərin yerinə yetirilməsi, yorğunluğun aradan götürülməsi üçün lazımı şəraiti təmin etməlidir. Geyimin konstruksiyası onun istismarı zamanı rahatlığı təmin etməlidir: məmulat asan geyinilməsi, bağlanmalı və soyunulmalıdır.

Geyimin insan bədəninin forma və ölçülərinə statik uyğunluğu məmulatın konstruksiyalaşdırılması prosesində təmin edilir. Geyimlərin ölçü xarakteristikası tipik fiqurların ölçü əlamətlərindən asılı olaraq müəyyən edilir. Geyimin formasının insan bədəninin formasına daha dəqiq uyğunluğuna, geyimin konstruksiyasının hazırlanması zamanı fiqura oturma göstəricisinin nəzərə alınması ilə nail olmaq olar. Geyimin ölçü və formasının fiqurun ölçü və forması ilə uyğunsuzluğu zamanı məmulatda balansın pozulması baş verir.

Geyimin forma və ölçülərinin fiqura dinamik uyğunluğu məmulatın bədənə sərbəst oturması üçün yol verilən əlavələrin hesabına təmin edilir.

Gigiyenik tələblər - geyimə qoyulan tələblərdən və geyimin insanın özünü yaxşı hiss etməsini və yaxşı iş qabiliyyətinə malik olmasını təmin etmək üçün tələblərdən ibarətdir. gigiyenik tələbləri təmin etmək üçün geyimlər aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirməlidir:

- İnsan bədənini xoşagəlməz xarici amillərin təsirindən qoruyandır: soyuğun və istinin, atmosfer çöküntülərinin, günəş radiasiyasının, küləyin mexaniki zədələrin, zərərli istehsal amillərini təsirindən vəs.;
- İnsanın həyata fəaliyyəti üçün normal şərait yaratmalıdır: orqanizminin istilik vəziyyəti, dərinin tənəffüsünü, qan dövranını, maddələr mübadiləsi məhsullarını vaxtaşırı kənarlaşmasını təmin etmək və s.

Geyimlərin gigiyenik xassələri əsasən onların hazırlandığı materialların qalınlığından və keçiricilik xassələrindən asılıdır. Bir qayda olaraq təbii materiallardan hazırlanan məmulatların gigiyenik xassələri daha yüksək olur.

Psixofizioloji tələblər – geyimlərin insanla onların psixoloji, fizioloji və psixofizioloji xüsusiyyətlərin nəzərə almaqla qarşılıqlı təsirinə əsaslanır. Geyimlərin psixoloji tələblərə uyğunluğu ekstetikliyində aşkara şıxır, onların fiqura yaxşı oturmasında, komfort şəraitinin yaratmasında, insanın iş qabiliyyətini, əhval-ruhiyyəsini yüksəltməklə özünü göstərir. Əgər geyim insan orqanizminin fəaliyyət xüsusiyyətlərinə, onun hislərinə, verdişlərinə uyğun gələrsə psixofizioloji tələblər yerinə yetirilmiş olar.

Fizioloji tələblərin təmin olunması üçün geyimlərin kütləsi, onların qabalığı və insan bədəni ilə geyimin qatları arasındakı sürtünmə mühüm rol oynayır.

Geyimlərin kütləsi materialın kütləsində, material qatlarının sayından, məmulatın ölçü xarakteristikasından asılıdır. Ağır geyimdə insan tez yorulur, hərəkət çətinləşir, enerji itkisi artır. Xüsusilə qış aylarında istifadə olunan üst geyimləri bəzən insan bədəninin ümumi çəkişinin 8-10%-ə qədərini təşkil edir ki, bu da çox böyük rəqəmdir.

Geyimlərin kütləsinin azaldılması yüngül əsas materialların, həmçinin yüngül və yumşaq aralıq materiallarının tətbiqi ilə nail olmaq olar.

Estetik tələblər – geyim insanın xarici görünüşünü formalaşdırır, buna görə də geyimlərə qoyulan tələblər kompleksində estetik tələblər xüsusi yer tutur.

Geyimlərə qiyulan estetik tələblər, onların insanların və cəmiyyətin estetik ideallarla ifadə olunan mənəvi tələblərinə uyğunluğunda özünü göstərir. Bu isə üslub və moda istiqamətinin dəyişməsi ilə daim mürəkkəbləşən prosesdir.

Real məmulatın estetik qiymətləndirilməsi, onun insanın gözəllik haqqında ideal və təsəvvürləri ilə müqayisəsidir. “Gözəllik” anlayışı insan şüurunda bir sıra amillərin təsiri altında yaranır: cəmiyyətin həyat səviyyəsi, əmək şəraiti, mədəniyyətin və istehsalın səviyyəsi, iqlim şəraiti, milli xüsusiyyətlər və s. Bundan başqa estetik idealın formalaşmasına insanın fərdi xüsusiyyətləri – yaşı, həyat tərzi, məşğuliyyəti, yaşayış yeri və s. təsir edir. Hər bir insanın gözəllik haqqında öz fikirləri vardır və buna uyğun olaraq da o, öz evini bəzəyir, bu və ya digər incəsənət əsrinə üstünlük verir və həmçinin geyim qarderobunu formalaşdırır. Gözəllik haqqında ictimai fikir isə bir çox amillərdən, o cümlədən ilk növbədə

cəmiyyətin hərəkətverici qüvvələrinin inkişafından, onun mədəniyyətindən asılı olaraq dəyişir və formalaşır.

Geyim dekorativ – tətbiqi incəsənət obyektidir və eyni zamanda insanın şəxsi istifadə əşyasıdır. Buna görə də o, həm bütövlükdə cəmiyyətin estetik tələblərinə, həm də fərdi estetik tələblərə cavab verməlidir.

Geyimlərin estetik tələbinə moda və üslub böyük təsir göstərir. Bədii üslub insan cəmiyyətinin uzun bir dövrünü əhatə edir və həmin dövrün zövqünü özündə əks etdirir. Ona görə də o vəziyyət əşyalarının və geyimlərin xarici formasının köklü dəyişilməsini təyin edir.

Üslub cəmiyyətin maddi- iqtisadi həyat şəraitinin xüsusiyyətlərinin özündə cəmləşdirir. Üslub eyni zamanda cəmiyyətin bədii mədəniyyətin vəziyyətini, həmin xalqın adət və ənənələrinin xüsusiyyətini və inkişaf dərəcəsini də müəyyən edir.

Geyimdə modanın dəyişməsinə müxtəlif amillər təsir göstərə bilər. Bu zaman geyimə olan perspektiv tələbat da nəzərə alınmalıdır. Geniş yayılmış modaya məmulatın hazırlandığı materialın qiyməti və yararlılığı da təsir göstərir. Geyimdə yayılmış bu və digər formasında ideoloji amillər də təsir edir. Müxtəlif ölkələrin özlərinə məxsus modakarı vardır. Bu və ya digər səbəbdən moda bir ölkədən digər ölkəyə keçir. Moda düzgün istiqamətləndirildikdə kütlə tərəfindən geniş yayılır. Bir sıra hallarda modanın dəyişməsinə psixoloji amillərlə də izah etmək olar. Qeyd etmək lazımdır ki, moda özü də müəyyən istiqamətdə məqsədə uyğun inkişaf etdirilməlidir. Belə ki, paltarların forma və ayri-ayrı hissələrinin ölçülərini dəyişməsi də müəyyən hədd daxilində olmalıdır. Belə olduqda moda hamı tərəfindən qəbul edilir və istehlakçı bəzəyir. Paltarlar üçün qəbul edilmiş moda insanların səhhəti, əmək fəaliyyəti, istirahəti, rahatlığı və digər cəhətlər üçün yararlı, əlverişli olmalıdır.

Geyimlərə verilən estetik tələblər və onların xassələri hər şeydən əvvəl, geyimin təyinatına və istismar şəraitinə tamamilə uyğun olmalıdır. Dəyərli, doğru, geyimin estetik tərtibi və xassəsi onun təyinat və istismar şəraitinə təsir edən əsas amillərdəndir. Məsələn, şübhəsiz ki, rəqs, ev işi və digər təyinatlı geyimlərin

formaları tamamilə müxtəlif olacaqdır. Göstərmək lazımdır ki, belə məsələlərin həllində paltarlar üçün tətbiq edilən parça və digər materialların rənginin, codluğunun, yumşaqlığının, forma saxlamasının draplaşmasının, istismar zamanı qısalmasının, əzilmə və çirklənmə dərəcəsinin, naxışının və üz səthinin quruluşunun, habelə digər xüsusiyyətlərin də böyük rolu vardır.

Geyimlərin estetik xassələri yalnız modadan deyil onların hazırlandığı materialın xassəsindən, məmulatın konstruksiyasından, həmçinin texnoloji emaldan və digər amillərdən asılıdır.

Geyimlərin verilən istismar tələbləri – Yuxarıda göstərdiyimiz tələblərdə yanaşı geyimlərə verilən ən mühüm tələblərdən biri də onlara verilən istismar müddəti və ya xidmət müddətidir.

Geyimlərdən xidmət müddəti dedikdə məmulatın dağılana qədərki istismar müddəti başa düşülür. Məmulatın istismar müddəti saat, gün, ay və illər təyin edilir.

Məmulatın yararsız hala düşməsinə müxtəlif səbəblərdən ola bilər. Xalis xidmət müddəti məmulatın fiziki cəhətdən istismar müddətini başa vurmasıdır.

Geyimlərin köhnəlməsi və yaxud dağılması müxtəlif amillərin təsiri altında baş verir. Bu təsirlər ayrılıqda və yaxud da kompleks ola bilər. Geyimlərin dağılmasında kompleks təsirlərə mexaniki-bioloji, foto-kimyəvi və başqa təsirlər daxildir. Bundan başqa materialların sürtünməsinin də dağılmaya böyük təsiri vardır.

Geyimlərin istismar tələbindən danışarkən uzunömürlülük istismar müddətini bir-birindən ayırmaq lazımdır. Uzunömürlülükdə geyimin istismar edilmədiyi, yəni “istirahətdə” olduğu vaxt da hesablanır. Əgər məmulat müəyyən səbəbdən istismardan kənarlaşdırılmışdırsa onda uzunömürlülük istismar müddətindən çox olacaqdır.

Beləliklə də məmulatın istismar müddətinə iki səbəb təsir edə bilər- məmulatın dağılması və yaxud istismar şəraitinin ilə əlaqədar olaraq həmin məmulata istehlakçı tələbatının azalması. Bununla əlaqədar olaraq fiziki və mənəvi köhnəmlə bir-birindən fərqləndirilir.

Mənəvi köhnəlmədə məmulat xarici görünüşünə görə artıq müasir modaya uyğun gəlmir və bəzən də məmulatın forma və ölçüsü tələbi ödəmir. Mənəvi köhnəlmənin nəticəsində məlum olur ki, məmulat istifadə edilmədən köhnəlmişdir.

Fiziki köhnəlmədə geyim istismar edilməklə ömürünü başa vurur. Daha doğrusu kompleks təsirlərin nəticəsində geyim köhnəlir və sıradan çıxır. Bu təsirlərin dərəcəsi məmulatın təyinatında və onun istismar şəraitindən asılı olaraq müxtəlif ola bilər. Üst geyimlərinin köhnəlməsi üçün əsas səbəb təkrar qatlanmalar, sürtünmə, dartılma, havanın təsiri və mexaniki təsirlər hesab olunur.

Fiziki köhnəlmə prosesində ümumi fiziki köhnəlmə ilə yerli fiziki köhnəlməni fərqləndirmək lazımdır. Ümumi fiziki köhnəlmədə məmulatın bütün sahəsində müəyyən zəiflik yaranır. Belə halda məmulat istismar üçün tamamilə yararlız olur. Yerli fiziki köhnəlmədə məmulatın müəyyən hissəsi sıradan çıxa bilər, müəyyən hissəsi hələlik istismar üçün yararlılıq qabiliyyətini saxlaya bilər.

Geyimlərin forma saxlanması parçanın ipruqluyundan, emal keyfiyyətindən. Istismar şəraitindən və s. asılıdır. Son dövrlərdə yaxşı forma saxlama qabiliyyətinə malik məmulatlar buraxmaq üçün əzilməyən materiallardan və müasir texnoloji əməliyyatlardan istifadə edilir.

Qadın geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillər

Qadın geyimlərinin formalaşmasına bilavasitə təsir edən amillərə materialın keyfiyyəti, lahiyyəti (məmulatın modeli və konstruksiyası) və məmulatın hazırlanma keyfiyyəti (biçilmə, tikilmə və bəzəndirilmə) aiddir.

4.Qadın üst geyimlərinin biçmə və hazırlanma əməliyyatlarının keyfiyyətinə təsiri

Biçilmə əməliyyatı-geyim məmulatlarının keyfiyyətinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Geyim məmulatlarının bütün biçim əməliyyatlarını iki yerə bölürlər: hazırlıq əməliyyatları və əsas əməliyyatlar.

Biçilmə prosesində aparılan hazırlıq əməliyyatlarına materialların keyfiyyətə qəbulu, konfeksiyalaşdırma, parçaların nastildə sortlaşdırılması, parça kəsiklərinin hesablanması, içərələnmənin və trafaretlərin hazırlanması aiddir.

Materialların keyfiyyətcə qəbulu dedikdə xüsusi çıxdaş dəzgahlarında geyim üçün daxil olan bütün materialların keyfiyyətinin yoxlanması başa düşülür. Bu zaman materialların markasına və sortuna diqqətlə nəzarət edilir.

Konfeksiyalaşdırma dedikdə hər bir model üçün bütün materialların texniki şərtlərə tam uyğun olaraq seçilməsi nəzərdə tutulur.

Müəssisələrdə materialların biçilməsi nastillər üzərində həyata keçirilir ki, bu da çoxlu miqdarda polotno yığımından ibarət olur. Biçilmənin yüksək keyfiyyəti nastildə parçaların düzgün sortlaşdırılması ilə təmin edilir.

Geyimlərin material tutumunun azaldılması üçün parça hissələrinin hesablanması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Parçanı tam istifadə etmək üçün əvvəlcədən hər bir kəsik hesablanır. Bunun üçün müxtəlif növ və müxtəlif ölçü xarakteristikalı məmulatlar üçün material sərfi normalarından istifadə olunur.

İşarələnmə dedikdə polotno üzərində lekaların konturlarının qeyd olunması başa düşülür.

Nastilin kəsilməsi-yüksək peşəkarlıq tələb edən mürəkkəb və məsuliyyətli işdir. Bu zaman yüksək dəqiqliyə əməl olunmalıdır.

Biçilmə zamanı geyim məmulatında bir sıra nöqsanlar yarana bilər. Bu nöqsanlar əsasən polotnonun nastildə qeyri-düzgün yerləşməsi, lekaların qısalması, nastilin detallarının konturuna uyğun olmayaraq kəsilməsi və s. səbəbdən yaranır.

Geyim məmulatlarının hazırlanması-prosesində məmulatın xarici görünüşünü, fiqura oturma keyfiyyətini, uzunömürlülüynü müəyyən edən vacib istehlak xassələri formalaşır.

Geyimlərin hazırlanması prosesinə aşağıdakı əməliyyatlar daxildir: biçilmiş detalların emal olunması, ayrı-ayrı detallardan məmulatın yığılması, məmulata həcmi formanın və əmtəə görünüşünün vurulması.

Qadın geyimlərinin yüksək keyfiyyəti onların hazırlanmasına qoyulan aşağıdakı tələblərin yerinə yetirilməsi ilə təmin edilir:

- məmulatda modelin həcmi formasının dəqiq və düzgün yerinə yetirilməsi;
- məmulatın formasının istismara yüksək davamlılığı;

- məmulatın fiqura yaxşı oturmasını təmin etmək məqsədilə detal və hissələrin düzgün texnoloji emalı;
- birləşdirici tikişlərin dəqiq yerinə yetirilməsi;
- rütubətli-isti emal əməliyyatının dəqiq və yüksək keyfiyyətlə yerinə yetirilməsi;
- furniturların düzgün tikilməsi;
- məmulatın cüt detallarının düzgün formada və simmetrik yerləşdirilməsi.

Qadın geyimlərinin hazırlanmasında aparılan bütün əməliyyatları texnoloji prinsiplərə görə aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- geyimlərin detal və hissələrinin birləşdirilməsi əməliyyatları;
- geyimlərin rütubətli-isti emalı;
- yekun-bəzək əməliyyatları.

Qadın geyimlərinin detal və hissələrinin birləşdirilməsi əməliyyatları məmulatların istehlak xassələrinin-xarici görünüşünün, fiqura oturma keyfiyyətinin, möhkəmliyinin, istismara davamlılığının və s. formalaşmasında böyük rol oynayır. Geyimlərin detal və hissələri sap, yapışqan və termoplastik materialların qaynaq edilməsi üsulu ilə birləşdirilir. Qadın geyimlərinin detallarının sapla bərkidilməsi daha geniş yayılmışdır. Detalların bərkidilmə yeri tikiş adlanır. Bərkidilmə üsulundan asılı olaraq sap, yapışqan və qaynaq tikişləri fərqləndirilir. Sapla birləşdirmə zamanı detallar bir və ya bir neçə tikişlə bərkidilir.

Geyim detallarının sapla birləşdirilməsinin maşın və əl üsulları fərqləndirilir. Geyim istehsalında keyfiyyət və sürət baxımından daha səmərəli olduğuna görə maşın üsulundan daha çox istifadə olunur.

Maşın tikişləri sapların toxunması üsuluna görə məkik və zəncirvari tikişlərə, sapların sayına görə bir, iki və üçsaplı tikişlərə bölünür.

Yapışqan üsulunda geyim detalları yapışqan maddələrinin köməyi ilə bərkidilir. Bu məqsədlə termoplastik polimerlər əsasında alınan müxtəlif yapışqan maddələri istifadə olunur. Geyim istehsalında yapışqan maddəsi kimi sopoliamidlər, polietilenlər, poliefirlər, polivinilxlorid və s. tətbiq edilir.

Qaynaq üsulu geyim məmulatı plyonka materialından və termoplastik liflərdən hazırlanıqda tətbiq edilir. Bu üsul daha perspektivli sayılır. Yapışqan birləşməsi bir sıra tələblərə cavab verməlidir. Bunlardan ən vacibi hermetiklik, kifayət qədər möhkəmlik, elastiklik, gözəl xarici görünüş və s.-dir.

Rütubətli-isti emal (RİE) qadın geyimlərinin istehlak xassələrinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. RİE geyimlərdə lazımi həcmi forma yaradır, tikişləri emal edir, kənarları hamarlayır. RİE detalların yapışqanla birləşdirilməsində, yekun bəzəndirmədə aparılaraq məmulata əmtəə görünüşü verir.

Qadın geyimlərində aparılan yekun-bəzək əməliyyatlarının məqsədi məmulatın son tərtibatını yaratmaqdır. Məmulatın keyfiyyətinin formalaşmasında bu əməliyyatların əhəmiyyəti kifayət qədər böyükdür. Bu əməliyyatların sırasına ilgəklərin, bərkidicilərin hazırlanması, düymələrin, qarmaqların, ilmələrin, iplərin tikilməsi, təmizləmə, son rütubətli-isti emal buxarlandırma əməliyyatları daxildir.

Qadın geyimlərinin hazırlanması prosesində bir çox nöqsanlar yaranı bilər. Bu nöqsanlar məmulatın xarici görünüşünün, formasının, ölçülərinin, fiqura oturma keyfiyyətinin pozulmasına, xidmət müddətinin azalmasına səbəb olur. Nöqsanların yaranması səbəbi məmulatların emalı zamanı normativ-texniki sənədlərdə qoyulan tələblərə əməl olunmamışdır.

Qadın geyimlərinin hazırlanması zamanı yaranan bütün nöqsanları aşağıdakı qruplara bölmək olar: ümumi nöqsanlar və məmulatın fiqura oturma nöqsanları, birləşdirmə nöqsanları, birləşdirmə nöqsanları, RİE və yekun əməliyyatlar nöqsanı.

Ümumi nöqsanlara və məmulatın fiqura oturmasında yaranan nöqsanlara aşağıdakılar aiddir: məmulatın və onun ayrı-ayrı hissələrinin xətti ölçülərinin pozulması, bəzi üst detallarının olmaması, məmulatın emalına qoyulan texniki tələblərin pozulması və s.

Birləşmə nöqsanlarına-tikişlərin ayrılığı, qeyri simmetrikliliyi, tikiş xətti üzrə parçanın güclü dartılması, tikiş sapı ilə materialın rənginin uyğun olmaması, bəzəndirici tikişlərin olmaması və s. kimi nöqsanlar daxildir.

RİE və yekun əməliyyatlar nöqsanları aşağıdakılardır: məmulatın həcmi formasının pozulması, qırıqların yaranması, məmulatın və ayrı-ayrı detalların kənarlarının əyilməsi, materialın rənginin dəyişməsi, deşik, yanıq, ləkə və s. nöqsanlar.

Müxtəlif əlamətlər üzrə qadın geyimlərinin təsnifatı

Qadın geyimləri tikili və trikotaj məmulatları içərisində çeşidinə görə xüsusi çəkiyə malik olmaqla özündə iki mindən çox növü birləşdirir.

Qadın geyimlərinə olan müxtəlif kateqoriyalı istehlakçı tələbinin ödənilməsi üçün ticarətdə geyimlərin çeşidinin düzgün formalaşdırılmasının böyük əhəmiyyəti vardır. Modanın dəyişməsini, yeni növ xammal və materialın istifadə olunmasının, əhalinin maddi və mənəvi səviyyəsinin yüksəlməsinin təsiri nəticəsində geyimlərin çeşidinin vaxtaşırı yeniləşməsi getdikcə dəyişən və rəngarəngləşən tələblərin təmin olunmasında xüsusi rol oynayır.

Müasir qadın geyimləri çox müxtəlifdir və özündə müxtəlif materiallardan hazırlanan məmulatların geniş çeşidini birləşdirir.

Bu məmulatlardan müxtəlif məqsədli təyinat üçün geyim dəstləri yaratmaq mümkündür: iş üçün, idman məşğələləri üçün, istirahət üçün, ev üçün və s. Bu dəstlərin hər birində eyni növ məmulatlar konstruksiyasına görə uyğunlaşdırılır, lakin materialına və bədii-koloristik tərtibatına görə fərqlənilir.

Qadın geyimlərinin təsnifatında onların təyinatı, hazırlandığı material, konstruksiyası, bəzəndirilmənin xarakteri, istehsal üsulu, məmulatın ölçüsü və s. kimi əlamətlər əsas götürülür.

Ümumi təyinatına görə geyimlər məişət, idman, istehsalat və mülki geyimlərə bölünür.

Məişət geyimləri qadın geyimləri içərisində xüsusi yer tutur. Bu geyimlər çoxfunksiyalıdır, onlar dəbə uyğun və gözəl, müasir olmalı, insan üçün komfort şərait yaratmalı, istinin və soyuğun təsirindən qorumalı, bədənin forma və ölçülərinə uyğun gəlməli və bütün istismar müddətində istehlak xassələrini qoruyub saxlamalıdır.

Təyinatına görə qadın üst geyimlərinin təsnifatı 1Nöli sxemdə verilir.

Digər qrup geyimlərdə məişət geyimlərindən fərqli olaraq, bu və ya digər funksiya üstünlük təşkil edir: idman geyimlərində fiziki tapşırıqları yerinə yetirmək üçün maksimal rahatlıq yaratmaq; istehsalat geyimlərində insanı istehsalın xoşagəlməz və zərərli amillərdən, çirklənmədən qorumaq; xüsusi təyinatlı geyimlərdə geyimin hansı sahəyə mənsubluğunu əks etdirmək.

Məqsədli təyinatına görə qadın geyimləri gündəlik və ziyafət üçün, ev üçün, iş üçün, aktiv istirahət üçün və idman üçün olan geyimlərə bölünür.

Gündəlik geyimlər istismar rahatlığı, ciddi forması və bəzək elementlərinin az olması ilə fərqlənir. Bunlar əsasən ciddi və ya idman üslubunda hazırlanır.

Dəbdəbəli geyimlərdə hər şey əsas funksiyanın yerinə yetirməsinə-yəni insanın xarici görkəmini bəzənməyə və bayram əhval-ruhiyyəsi yaratmağa xidmət edir. Belə geyimlər müxtəlif rəngarəng formalarda, fantaziya, folklor, həmçinin klassik üslublarda hazırlanır.

Ev geyimləri iş və məişət şəraitində istifadə olunur. Belə geyimlərin kompozisiya həllinin işlənilib hazırlanması zamanı müxtəlif işləri yerinə yetirən insan üçün lazımı şəraitin yaradılmasına şərait yaradılmasına nail olmağa çalışırlar.

Aktiv istirahət və idman məşğələləri üçün olan geyimlərdə forma və konstruksiyadan başqa həm də istifadə olunan material da insan üçün maksimum rahatlıq yaratmalıdır.

Model-konstruksiya əlamətlərinə görə idman geyimləri palto məmulatlarına, kostyum-don, dəyiçək, corab-noski, əlcək, dəsmal-şərf məmulatlarına və baş geyimlərinə bölünür. Fəsillərə görə qadın geyimləri yay, qış, yaz, payız və bütün fəsillər üçün olan geyim qruplarına bölünür.

Tətbiq olunan materiallara görə qadın geyimləri parçalardan trikotajdan, toxunmamış materiallardan, təbii və süni xəz və gönlərdən, kombinəlaşdırılmış materiallardan olur. Təyinatından asılı olaraq qadın geyimləri yalnız bir materialdan və müxtəlif materiallardan hazırlana bilər.

Hazırlanma üsuluna görə qadın geyimləri biçilmiş, hörülmüş və kombinəlaşdırılmış üsullarla istehsal olunur. Biçilmiş məmulatlar qadın geyimlərinin müasir çeşidinin əsasını təşkil edir: istinilən materiallardan olan tikili

məmulatlar materialın ayrı-ayrı detallar üzrə biçilməsi və sonra birləşdirilməsi üsulu ilə hazırlanır. Bəzi geyimlər bütöv hörülmə yolu ilə istehsal olunur. Kombinəlaşdırılmış geyimlərdə isə hörülmüş və biçilmiş detallar birləşdirilir.

Konstruksiyasına və səthinin xarakterinə görə geyimlər müxtəlif olur. Hər hansı geyim qruplarından eyni birinə daxil olan məmulat səthinin müxtəlif xarakterli olması, konstruksiya həllinin eyni olmaması ilə şərtləşir. Bu qrupa daxil olan məmulatların vahid konstruktiv sxeminin olması onların eyni növ olması demək deyil.

Bildiyimiz kimi paltar insanı birinci növbədə onu əhatə edən xarici mühitin təsirlərindən mühafizə edir. Məlum olduğu kimi insan orqanizmi müəyyən istilik mənbəyidir. Bu istilik kimyəvi fizioloji proseslər nəticəsində əmələ gəlir. Bu proses insanın qidalanması və nəfəs alması ilə əlaqədar daim dəyişərək onun həyat və fəaliyyətini təmin edir. Normal insan bədənində istilik səviyyəsi 36-37 S arasında dəyişir. Odur ki, müxtəlif şəraitdə yaşayan və əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan insanlar özlərini isti və soyuqdan mühafizə etmək və hərəkətinin sabitliyini təmin etmək üçün bədənlerini örtməyə başlayırlar. Paltarın ən birinci əhəmiyyəti insan bədəninin soyuqdan mühafizə etməsidir. Paltardan istifadə etməklə insan bədənində istiliyin sərf edilməsini nizama salır. Paltar bədənə ayrılaraq istiliyin ətrafa yayılmasına mane olaraq, istiliyi bədənə yaxınlığında saxlayır. İstiliyin bədənə ətrafında saxlanması paltarla bədən arasında, yaxud paltar üçün işlədilən materialların məsamələrində yerləşən hava təmin edir. Deməli, əsas vəzifələrdən biri bədənə daxil olan havanın hərəkətini nizamlamaqdan ibarətdir, hava bədənə məsamələrinə daxil olaraq 24-30 s-yə qədər qızır. Paltarla bədən arasında az hərəkət edən istiliyi pis keçirən mikroiqlim yaranır. Paltar insan bədənə süalanan istiliyin təqribən 50%-ni bədən ətrafında saxlayır.

Üst geyimlərinin digər mal qruplarına nisbətən ən mürəkkəb çeşidli mal qrupu sayılır. əmtəəşünaslıq nöqteyi-nəzərindən uşaq geyimlərinə verilən tələblər əsasən 3 qrupa bölünür. Stetik tələblər, gigiyenik və istismar tələblər.

Üst geyimlərinin estetik tələblərinə müasir formada üslub böyük təsir göstərir. Bədii üslub insan cəmiyyətini üzün bir dövrünü əhatə edir və həmin

dövrün zövqünü özündə əks etdirir. Ona görə də məişət əşyalarını və geyimlərin xarici formasının kökünü dəyişməsinə təyin edir.

Üslub cəmiyyətin maddi-iqtisadi şəraitini özündə cəmləşdirir. Üslub eyni zamanda cəmiyyətin bədii mədəniyyətinin, vəziyyətini həmin xalqın adət və ənənələrinin xüsusiyyətini və inkişaf dərəcəsini də müəyyən edir.

Üst geyimlərinin modasının dəyişilməsinə müxtəlif amillər təsir göstərə bilər. Bu zaman uşaq geyimlərinə olan perspektiv tələbat da nəzərə alınmışdır. Geniş yayılmış modaya uşaq geyimlərinin hazırlandığı materialın qiyməti və yararlığı da təsir göstərir.

Üst geyimlərinin yayılmış bu və ya digər formasına ideoloji amillər də təsir edir. Müxtəlif ölkələrin özlərinə məxsus modaları vardır. Bu və ya digər səbəbdən moda bir ölkədən digər ölkəyə keçir. Moda düzgün istiqamətləndirildikdə kütlə tərəfindən yaxşı qəbul edilir və geniş yayılır. bir sıra hallarda modanın dəyişilməsini psixoloji amillərlə də izah etmək olar. moda özü də müəyyən istiqamətdə məqsədə uyğun inkişaf etdirilməlidir. Belə ki, tikili malların formada və ya ayrı-ayrı hissələrinin ölçülərinin dəyişilməsi də müəyyən hədd daxilində olmalıdır. Belə olduqda mjdə hamı tərəfindən qəbul edilir və istehlakçını bəzəyir. Uşaq geyimləri üçün qəbul edilmiş moda insanların səhhətini, əmək fəaliyyətini, istirahətini, rahatlığını və digər cəhətlər üçün yararlı, əlverişli olmalıdır.

Üst geyimlərinə verilən estetik tələblər və onların xassələri hər şeydən əvvəl, bu paltarın təyinatına və istismar şəraitinə təmamilə uyğun olmalıdır. Uşaq geyimlərinin forması həm də istehlakçının sənətinə də uyğun olmalıdır.

Üst geyimlərinin estetik xassələri yalnız modadan deyil, onların hazırlandığı materialın xassələrindən, konstruksiyasından, məmulatın texnoloji emalından və digər amillərdən asılıdır. Göstərdiyiniz bütün bütün amilləri nəzərə almadan müasir tələbə uyğun gözəl, yaraşlıq, yararlı zövqü və tələbi ödəyən, istehlakçıları bəzəyən uşaq geyimlərini yaratmaq olmaz.

Üst geyimlərinə verilən gigiyenik tələblər insanların həyat fəaliyyəti üçün olduqca zəruridir. Üst geyimlərinin gigiyenik olması istehlakçıların normal həyat fəaliyyətini təmin edir. Belə ki, paltarın gigiyenik xassələrinin yüksək olması

istehlakşının bədənində daimi temperaturun saxlanması üçün şərait yaradır, orqanizmi mühafizə edir və müxtəlif iqlim şəraitində əmək qabiliyyətini saxlamağa şərait yaradır. Üst geyimlərinə verilən tələblər insan orqanizmini fizioloji xüsusiyyətləri ilə sıx sürətdə bağlıdır.

Göstərilən tələblərin vacibliyinə və uşaq geyimlərinin təyinatına gəldikdə aydın olur ki, bütün paltar üçün gigiyenik tələblər eyni ola bilməz. İstehlakçılar olduqca müxtəlif iqlim şəraitində yaşayır və işləyirlər. Respublika ərazisi soyuq, mülayim, isti və xüsusi iqlim zonalarına bölünür. Üst geyimlərinə verilən gigiyenik tələblər iqlim zonasından asılı olaraq dəyişir. Sdoyuq iqlim zonası üçün olan tikili mallar birinci növbədə bədəni soyuqdan mühafizə etməli, yaxşı isti saxlamaq xassəsinə malik olmalı, bədənin əksər hissəsini örtməli, bədənə kip oturmali, yüngül olmalı, müxtəlif təsirlərə qarşı əks dayanan olmalıdır.

Üst geyimlərinin gigiyenik xassələri qiymətləndirildikdə məmulatın rəngini də nəzərə almaq zəruridir. Paltarın rəngini günəş şüasının udulması və əks etdirilməsinin də böyük əhəmiyyəti vardır. Məlumdur ki, ağ rəngli əşyalar günəş şüasını demək olar ki, təmamilə əks etdirirlər. 98% qara rəngli əşyalar isə təmamilə udurlar. 99,5% qırmızı rəngli əşyalar isə istilik şüalarını yaxşı əks etdirirlər, tutqun rəngli materiallar isə gec çirklənirlər.

İstehlakçının normal həyat fəaliyyəti üçün uşaq geyimlərinin yumşaqlığının və şəkisinin də əhəmiyyəti vardır. Paltarların çəkisi onun materialının şəkisindən və paltarın ölçüsündən asılıdır.

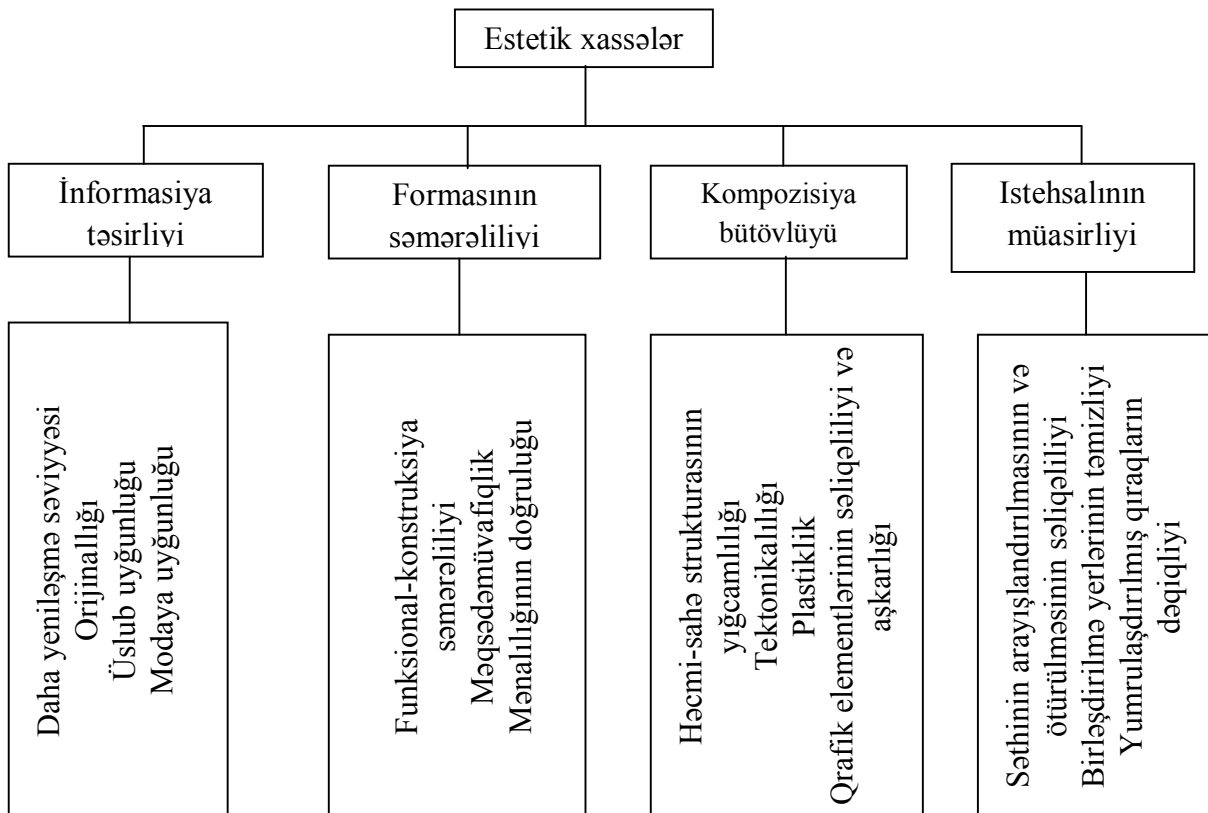
Üst geyimlərinin çirklənmə və elektricləşmə dərəcəsi birinci növbədə onun materialının təbiəti ilə sıx sürətdə əlaqədardır. Bir qayda olaraq süni və sintetik liflərdən hazırlanan paltarlar daha çox elektricləşdirmə xassəsinə malik olurlar. Elektricləşmə paltarın çirklənməsinə də böyük təsir göstərir.

Yuxarıda göstərdiyimiz tələblərə yanaşı uşaq geyimlərinə verilən ən mühüm tələblərdən biri də onlara verilən istismar müddəti və ya xidmət müddətidir.

5. Geyimlərin ekspertiza xüsusiyyətləri

Bildiyimiz kimi, xalq istehlak xassələri içərisində estetik xassələrin xüsusi payı vardır. Hətta elə növ məmulatlar da vardır ki, onların estetik xassəsi ilə funksional səviyyəsinin qiymətləndirilməsində estetik xassələrin daha dəqiq təhlil edilməsi çox vacibdir. Odur ki, məmulatın bədii-konstruksiya ekspertizasının keçirilməsi son dövrlərdə texniki estetikanın əsas problemlərdən biri olmaqla kompleks proses sayılır və malların yaralıq ölçüsünün ictimai faydalılığı və bütövlükdə əşya mühitinin formalaşması dəyərlərinin əsasını təşkil edir. Təsadüfi deyildir ki, son vaxtlar bədii layihələndirmədə xüsusi qiymətləndirilmə, yəni istehlak xassələrin ekspert qiymətləndirilməsi növü formalaşmasıdır.

Istehlak əşyalarının estetik xassələrinin qiymətləndirilməsi zamanı tətbiq ediləcək metodların işlənilib hazırlanmasında praktikada hökm sürən əşyaların gözəllik ideyalı, ictimai-faydalılığı, bədii yararlılığı üzrə toplanmış təcrübələr əsas kimi qəbul edilir. Bütövlükdə sənaye sənaye mallarının estetik xassələrinin strukturasının aşağıdakı 1 sayılı şəkildən görmək olar.

Şəkil 1. Malların estetik xassələrinin struktur elementləri

Təcrübədə əşyaların esretik xassələrin qiymətləndirərkən tətbiq olunacaq üsulların vacibliyini aıkar edərkən və onların ümumi təsnifatını verməyə çalışarkən ekspert qiymətləndirmənin aşağıdakı prinsiplər və xüsusiyyətlərini mütləq nəzərə almaq lazımdır.

Bildiyiz kimi, malların estetik xassələrinin qiymətləndirilməsinin məqsədi istehlakçıların estetik tələblərini ıdəyə bilən, onlarda estetik həyacanlanma yaradan amillərin aşkar edilməsindən ibarətdir. Estetik qiymətləndirmənin məqsədindən asılı olaraq bu prosesdə ya bir ekspert, yaxud da ekspert komissiyası iştirak edə bilər. Qiymətləndirmənin kombinəlaşdırılmış üsulla, daha doğrusu, ekspertlə və komissiya üzvlərinin iştirakı ilə başa çatdırmaq olar. Qiymətləndirmənin yekununu ya keyfiyyət və yaxud da kəmiyyət formasında qeydiyyatdan keçirirlər.

Ekspert dəyərliliyin keyfiyyət xarakteristikası “bədi-qeyri-bədi”, “gözəl-çirkin”, “xoşa gəlir-gəlmir” və bəzən də “daha pis - ən yaxşı” qiymətləndirmə kimi mühakimə edilir.

Estetik qiymətləndirmənin kəmiyyət xarakteristikası estetik mülahizə və fikirlərin balla qiymətləndirilməsini xarakterizə edir. Məsələn, 5 ball şkala üzrə “yüksək bədiiliyə”, “çox gözəl” kimi mühakimə olunmaları 5 bal, “bədiidi5r”, “gözəldir” – 4 bal, “fərqi yoxdu” – 3 bal, “bədiiliyi yoxdur” və “gözəl deyildir” – 2 bal və “çox çirkindi” – 1 bal qiymətləri artır.

Ekspertizada malların estetik xassələrinin qiymətləndirilməsində kəmiyyət metodlarından daha çox istifadə edilməsinin əsa səbəbi estetik qiymətləndirmədə obyektlərin kütləviliyi (çoxluğu) sayılır ki, bu da onların rənglərə bölünməsinə və qiymətləndirilməsinə şərait yaradır. Bu zaman müxtəlif mütəxəssislərin (ekspert komissiyasının üzvləri) mülahizələrinin müqayisə edilməsi və nəhayət estetik xassələrinin qiymətləndirilməsində digər növ göstəricilərinin əlavə edilməsi və yekun qiymətləndirmənin şıxarılması mümkündür.

Ekspertizanın məqsədindən asılı olaraq qiymətləndirmənin 3 növündən istifadə edilir ki, buraya bütöv, kompleks və qarışılıq qiymətləndirmə aiddir.

B ü t ö v q i y m ə t l ə n d i r m ə malların estetik kəfiyyəti haqqında ekspertlərin mülahizələrinə əsaslanır. Bu cür bütöv fikirlər və mülahizələr bölünmür və izahata ehtiyac duyulmur.

K o m p l e k s q i y m ə t l ə n d i r m ə estetik xassələr qrupuna daxil olan ayrı-ayrı göstəricilərin qiymətləndirilməsi hallarında tələb olunur. Məsələn, məmulatın informasiyalı görkəmini, kompozisiyasının bütövlüyünü, formasının səmərəliliyini və s. kimi estetik xassə göstəricilərini qiymətləndirərkən bu üsuldən istifadə edirlər.

Q a r ı ş ı q m e t o d l a qiymətləndirmə zamanı həm bütöv və həm də kompleks qiymətləndirmə metodlarının hər ikisindən istifadə etməklə daha dəqiq və dolğun məmulat almaqda məmulatın estetik xassələrini söyləmək mümkündür. aşağıdakı 2 sayılı şəkildə bütöv, kompleks və qarışıq estetik qiymətləndirmə qaydasını ümumi çlok-sxemi verilmişdir ki, bunu da həm kəmiyyət və həm də keyfiyyətə qeyd etmək mümkündür estetik qiymətləndirmənin keyfiyyət baxımından (kəmiyyətə təhlil aparmamaq şərti) təhlili zamanı əsas qaydaların sayı azaldılır. Ekspertlərin fikirlərinin razılığı ilə qiymətləndirmə prosesi sə sadələşdirilə bilər. Bu zaman sxemdə göstərilən 5-ci və 7-ci şərtlər aradan götürülür.

1-Məlumat haqqında informasiyaların öyrənilməsi	
2-Ayrı-ayrı estetik xassələrin təhlili	
a) estetik mühakimə	b) balla qiymətləndirmə
3-Məmulatın estetik dəyərliliyi	
a) estetik mühakimə	b) balla qiymətləndirmə
4-Ekspertlərin fikirlərinin razılığının aşkar edilməsi	
Yekun nəticə - bəli	xeyir
5-Nəticənin kollektiv qaydada müzakirəsi	
6-Ayrı-ayrı estetik xassələrin qiymətləndirilməsi	
a) estetik mühakimə	b) balla qiymətləndirmə
7.Məmulatın estetik dəyərlərinin yekun qiyməti	
a) estetik mühakimə	b) balla qiymətləndirmə
8.Bütöv və kompleks qiymətləndirmənin müqayisəsi	
9.Ekspertlərin aldıkları qiymətləndirmənin qrup halında müzakirəsi və korrektirovkası	
a) estetik mühakimə	b) balla qiymətləndirmə

Şəkil 2.Estetik xassələrin ekspert qiymətləndirilməsinin əsas prinsipləri

Əgər qiymətləndirməni ancaq bir ekspert aparırsa, bu zaman alınan mülahizələrin razılaşdırılması lazım deyil gəlmir və qiymətləndirmə 1-ci, 2-ci (bütöv qiymətləndirmə) və 1,2,3 (kompleks qiymətləndirmə) şərtlərə görə aparılır. əgər qiymətləndirmə ekspert və mütəxəssis komissiyası tərəfindən aparılırsa, bu zaman əlavə olaraq 9-cu şərtlərdən istifadə edilir.

Estetik qiymətləndirmənin keyfiyyət və kəmiyyət xarakteristikası, qiymətləndirmənin növləri və ekspert bölmələrinin tərkib fəəqi estetik qiymətləndirmə metodlarının sınıqlaşdırılməsının bilavasitə əsasını təşkil edir. Bu isə aşəöidəki 1 saylı cədvəldə öz əksini tapa bilir.

Cədvəl 1. estetik qiymətləndirmənin metodu və şərtləri

Qiymətləndirmə növləri	Ekspert bölmələrin tərkibi		
	Ekspert (fərdi qiymətləndirmə)	Qrup (ekspert komissiyası)	Ekspert və ekspert qrupu
I. Keyfiyyət cə qiymətləndirmə			
Bütöv mühakimə edilmə	1, 3a	1, 3a, 4, 5, 7a	1, 3a, 4, 5, 7a, 9a
Kompleks mühakimə edilmə	1, 2, 3a	1, 2a, 3a, 4, 5, 7a	1, 2a, 3a, 4, 5, 6a, 7a, 9a
II. Kəmiyyət cə qiymətləndirmə			
Bütöv qiymətləndirmə	1, 3	1, 3, 4, 5, 7	1, 3, 4, 5, 7
Kompleks qiymətləndirmə	1-3	1-7	1-7, 9
Qarışq qiymətləndirmə	1-3, 8	1-8	1-9

Göstərilən qaydaların kombinəlaşdırılməsi hər bir qrup metodu uyğun gələn müxtəlif şərtlər yığımını xarakterizə edir. Bu şərtlər 2 sayli cədvəldə rəqəm və həriflərlə göstərilmişdir. Şaquli istiqamətdə göstərilən məlumatlar estetik qiymətləndirmənin nəticəsinin həm qeydiyyatını və həm də qruplaşdırma qaydalarını, yəni kəmiyyət və keyfiyyət cə qiymətləndirmə metodları olduğunu göstərir.

Üfqə istiqamətdə bölünmələr ekspert yarambölmələrinin tərkibi üzrə qruplaşdırılmasını müəyyənəlaşdırir. Buraya fərqi qaydaad estetik mühakimələr, kollektiv estetik müzakirələr, keyfiyyətin ekspert və qruplarla bilikdə qiymətləndirmə üsulları aiddir.

Gostərilən hər bir üsulun özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Ekspert işlərinin məqsədindən və ekspert işlərinin növündən asılı olaraq bu üsulların hər birinin özünə məxsus geniş imkanları vardır. Məsələn, sənaye məhsullarının keyfiyyət üzrə atestasiyası zamanı ekspert qrupu məmulatın texniki səviyyəsini bal qiyməti ilə kartlarda göstərir. Layihələndirmə həllinin qiymətləndirilməsi zamanı kompleks qiymətləndirməni keyfiyyət-analitik metodlarından istifadə edilmənin

L a y i h ə p r o q n o z ü s u l u . Bu üsul istinilən layihəni, yaxud da tanış olmayan məmulatların estetik xassələrinin qiymətləndirilməsini həyata keçirən dizaynerlərin iş üslubunun empirik mülahizələrinə əsaslanır. Bu zaman ekspert-dizaynşılı məmulatla tanış olduqdan sonra onun yeniləşdirilməsi, funksional-konstruksiya və estetik üstünlüyünün həlli üçün eskizlər variantını axtarmaya başlayır. Sonra isə alınmış sxemi və eskizləri bir-birləri ilə tutuşduraraq bunların hansının qəbul edilməz və hansının isə perspektiv olmasını aşkar edir. Nəticədə ekspert-dizayner məmulat haqqında professional mülahizələrini formalaşdırır, özünün astarış qeydlərinə əsaslanaraq onun estetik cəhətdən çatışmazlıqlarını və üstünlüklərini mühakimə edir. Əgər elmi-texniki proqnozlar və bədii-konstruksiya layihələndirilməsi haqqında əvvəlcədən məmularlar əldə edilməklə yeni növ məmulatların estetik keyfiyyəti qiymətləndirilərsə, bu proses daha da yüngülləşir. Layihə proqnoz metodu ilə məmulatların estetik üstünlükləri qiymətləndirildikdən bir neçə mərhələlər əldə rəhbər tutulur.

I mərhələdə ekspert komissiyası təhlil olunan məmulatla tanış olur və aparılacaq təhlili istiqamətləri işlənilib hazırlanır. Bu zaman ekspertlər məmulatın bütün texniki səmədlərini, layihələndirmədən əvvəlki tədqiqatları nəzərdən keçirir, bədii-konstruksiya təklifləri və s. diqqətlə öyrənirlər. Bunun məqsədi isə bu adları şəkilən işlərdə başverə biləcək nöqsanların aşkar edilməsidir. Bu proseslərin öyrənilməsində müəlliflərin şəxsi yaradıcılıq ideyalarının böyük əhəmiyyəti vardır.

II mərhələdə ekspert-dizaynşılı məmulatın layihələndirilməsi prosesini öyrənərkən yeni ideyaların irəli sürülməsi məqsədilə lazımı məmulatlar toplayır. Sonra isə prinsipial layihələrin həlli məqsədilə lazımı diapozona malik olan

variantda eskizlərin hazırlanmasına başlayır. Bununla da ekspert məmumatın kompozisiya həllinin növləri və tərkibinə daxil olan elementləri aşkar edir.

III mərhələdə layihələndirmə prosesinin nəticəsinin və qiymətləndirmə kriteriyasının formalaşdırılmasından ibarətdir. Aparılan təhlilin nəticələrinə görə ekspert öz fikirlərində layihələndirilmə həllini estetik qiymətləndirmə səviyyəsinə uyğun gələn variantı və proseslərinin özünə məxsus rankasını formalaşdırır. Əgər bu variantlar çoxluq təşkil edirsə, layihə haqqında tam təssəvvür yaratmaq baxımından bu məmumatlar “estetik qiymətləndirmənin sahə kriteriyasını” yaradır.

IV mərhələ qiymətləndirmənin aydınlaşdırılmasından ibarətdir. Bu mərhələdə qiymətləndirən istifadə edərək ekspertlər bu barədə ekspertizanın nəticələrində qeydiyyat aparır. Bu zaman ekspertlərin fikirlərindən ortaya çıxan çatışmazlıqların da səbəbləri göstərilə bilər.

M ə n ə v i – d ə y ə r i l i l i k qiymətləndirmə metodu oxşarı olmayan metod olmaqla ekspertlərin diqqətinin yeni növ məmumatların kütləvi estetik tələbatın ödənilməsi cəlb edilməsinə əsaslanır. Yəni ekspertlər aydın etməlidirlər ki, bu növ məmumat mədəniyyət sferasında estetik dəyərlilik obyektini rolunu oynaya bilərmi? Bunun üçün ekspertlər əvvəla istehlakçılar arasında sosioloji sorğular aparmalı və profesional bədii tənqidlərə diqqət yetirməli, digər tərəfdən isə bu məqsədlə ekspert qiymətləndirmənin xüsusi metodlarında istifadə edilir. Bunun da bir neçə mərhələləri vardır.

I m ə r h ə l ə keyfiyyətə yeni olan məmumatla tanışlıqdır. Bu mərhələdə ekspertlər qiymətləndirilən obyektin ilkin estetik təəssüratlarını qeyd edirlər. Burada ekspertlər məmumatla, onun funksiyası və konstruksiya əlamətləri ilə, habelə iştirak şəraiti və mühitin xarakteri və s. kimi hallarda yaxından tanış olurlar. Daha sonra ekspertlər tədqiq olunan yeni növ məmumatların estetik dəyərliliyi haqqında ilkin təəssüratlarını formalaşdırırlar.

II m ə r h ə l ə d ə məmumatın estetik dəyərliliyi haqqında istehlakçıların fikirləri öyrənilir. Bunun üçün ekspertlər konkret sosioloji tədqiqat üsullarından istifadə edərək istehlakçıların arasında sorğu aparırlar. Sorğu isə anket paylamaqla, şifahi sorğu və kənardan nəzarət etməklə başa çatdırılır. Lakin bu üsulla sorğu və

eksperiment aparmaq nəinki çoxlu zəymət tələb edir, eyni zamanda uzunmüddətli kənardan seyr etmək heç də hər zaman mümkün olmur.

III mərhələ bədiiliyin profesional tənqid edilməsi vasitələri və üsullarından istifadə edilməsi mərhələsidir. Bədii tənqidin əsasən dizayn sahəsinə aiddir və məmulatın mədəniyyət sahəsindəki dəyərlilik səviyyəsinin aşkar olunmasından ibarətdir. Bədii cəhətdən tənqid ərəfəsində müxtəlif istiqamətlərdə söylənilən narazılıqlara əsasən məmulatın yaxşı və pis olması haqqında nəticə çıxarılır.

IV mərhələ estetik qiymətləndirmə kriteriyasının formalaşdırılmasından ibarətdir. Mədəniyyət sferasında formalaşmış estetik qiymətləndirmə kriteriyası ya ictimai norma və ideya formasında, habelə estetik xarakterə malik olan müəyyən qrup istehlakçıların fikirlərinə əsaslanmalı, yaxud da ümumi mədəniyyətin səviyyəsinə, üsluba, modaya, obrazlı görkəmə, kompozisiya bütövlüyünə, formanın səmərəli təşkil və s. kimi əlamətlərə cavab verən məmulatlara görə müəyyənləşdirilir. Bu məmulatlara görə də işlər istehlakçılar və istərsə də profesional tənqidçilər məmulatın estetik xassələrini mühakimə edirlər.

V mərhələ estetik qiymətləndirmənin nəticəsinin elan edilməsi adlanır. Qiymətləndirmə ekspertlər tərəfindən qəbul edilmiş kriteriyalara uyğun olaraq həyata keçirilir. Bu bir tərəfdən ekspertizanın məqsədi və vəzifələrinə, digər tərəfdən isə ekspertlərin profesional-nəzəri baxımdan müəyyən etdikləri kriteriyalara cavab verməlidir. Qiymətləndirilmə xarakteristikasının yekununa görə hər bir ekspert qiymətləndirilən obyekt haqqında estetik mühakimələr çıxarır. Bu mühakimələrin yekununa əsaslanaraq obyekt haqqında ekspert komissiyası kollektiv yekun fikri söyləyirlər.

Kombinələşdirilmiş metod oxşarı olmayan metod hesab edilməklə layihə-proqnoz və mənəvi dəyərlilik metodlarını özündə cəmləşdirməklə sosioloji izahat tələb etmir. Bu metod daxilində məmulatın estetik yararlığının qiymətləndirilməsinə yanaşmada hər iki üsuldən istifadə edilmə nəinki biri digərini

sıradan çıxara bilir, hətta biri digərini tamamlayır. Nəticədə daha düzgün, dəqiq və davamlı mühakimələr aparıla bilər.

6. Qadın üst geyimlərinin attestasiyası

Məhsulun texniki səviyyəsinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi onun keyfiyyət kateqoriyaları üzrə attestasiyası ilə bağlıdır. Hər bir məhsul üçün gec tez elə bir an gəlir ki, bu məhsulun istifadəsi sərfəli olmur, estetik xassələrinin. Bunun yerinə yeni, yüksək keyfiyyətə malik məhsul gəlməlidir. Bu an təyin etmək üçün məhsulun attestasiyasından istifadə olunur.

Yüngül sənaye məhsullarının attestasiyası iki keyfiyyət kateqoriyası üzrə həyata keçirilir:

1.Yüksək

2.Birinci

Yüksək keyfiyyət kateqoriyasına o məhsullar aiddi ki, onlar özlərinin texniki iqtisadi göstəricilərinə görə ən yaxşı dünya nümunələri səviyyəsindədir və ya ondan yüksəkdir; onlar ölkənin xalq təsərrüfatında texniki tərəqqini təyin edir, xarici bazarda rəqabətə dözür. Bu cür məhsullar yüksək stabil keyfiyyət göstəriciləri ilə xarakterizə olunmalıdır.

Birinci keyfiyyət kateqoriyasına o məhsullar aiddi ki, onlar normativ-texniki sənədlərin tələblərinə cavab verir, yəni seriyalı istehsal standartlarda nəzərdə tutulmuş tələblər səviyyəsindədir.

Yeni mənimsənilən məmulatın attestasiyası bir ildən gec olmayaraq xüsusi mürəkkəbliyə malik məmulatın attestasiya isə seriyalı istehsalatı başlayandan iki ildən gec olmayaraq aparılır.

Məmulatın keyfiyyətini yüksəltmək onun attestasiyası və ya istehsalatın məqsədi ilə sistemli olaraq məhsulun keyfiyyəti qiymətləndirməlidir. Təyin edilmiş keyfiyyət baza keyfiyyəti ilə müqayisə olunur. Baza göstəricisi kimi etalon nümunənin keyfiyyəti və yaxud ölkədə və ya xaricdə istehsal olunmuş bir neçə ən yaxşı nümunələr götürülür.

Tikili məmulatların texniki səviyyəsinin inkişafı ilə əlaqədar onlara olan tələbətə mühüm faktorları olan keyfiyyətin estetik aspektinə daha çox diqqət yetirilir. Estetik səviyyəsinin qiymətləndirilməsi o məmulata aid edilir ki, bunların yüksək texniki iqtisadi göstəriciləri olsun və ya attestasiya edilən verilən tələblərə uyğun gəlsin.

Tikili məmulatın formasını təhlil edərək ekspert onu tək cə müəyyən estetik cəhətdən ən yaxşı model etalonu kimi qiymətləndirmir, həm də onun qzərində faktiki ictimai dəyərləri müəyyən edir.

Bütün formaların və onların hissələrinin tektonikliyi, miqyasını, ölçülərini, məmulatın təyinatını, konstruktör material strukturunu və ya istismar üsulunu uyğunlaşdırmadan onun səthi zahirən yanlış görünə bilər. Bununla əlaqədar olaraq tikili məmulatlarının estetik xassələrinin tərən və dəqiq qiymətləndirilməsi üçün formaların təkmilləşdirmə dərəcəsi ilə məmulatın dəyərini uyğunluqlunu müəyyən etmək lazımdır. Məmulatın estetik kriteriyaya səviyyəsini qiymətləndirilməsi üçün nəfə olma və xarici etalon nümunələri qurulmalıdır. Müxtəlif qiymətləndirilmə üsulları mümkündür, lakin istənilən halda vacibdir ki, estetik qiymətləndirmənin prosesində reaksiya hisləri, emosiya, həyəcan, təcrübəsi və duyğusu olan inəan yaddan çıxarılması. Tikili məmulatının estetik keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinin strukturu səviyyələrinə görə qurulur qiymətləndirilən nümunələrin ardıcıl olaraq məhiyyətini doöru dərənləşməsinə imkan verir.

Məmulatın attestasiya zamanı hənəi keyfiyyət kateqoriyasının qiymətləndirilmiş məla aid edilməsi təyin edilir. Nəticə edilən ilə keyfiyyət kateqoriyası üzrə keyfiyyət səviyyəsi göstəricilərinin dərəcələrini müəyyən etmək lazımdır belə dərəcə malların keyfiyyət səviyyəsinin sahə metodikalarında verilir.

Tikili mallar üzrə qəbul edilmiş metodikaya uyğun olaraq üzvləri metodu ilə təyin etməklə göstəricilər üzrə aşağıdakı dərəcələr müəyyən edilmişdir:

- əla kateqoriya – 37-41 bal;
- birinci kateqoriya – 32-36 bal;
- ikinci kateqoriya – 31 bal və az.

Göründüyü kimi, tikili məmulatların attestasiyasının zaruri edən ən əsas göstəricilər modellərini mənəvi köhnəlməsinə səbəb olduğu üçün aparılır.

7. Geyimlərin standartlaşdırılması və sertifikatlaşdırılmasının ümumi prinsipləri

Standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma xalq təsərrüfatının idarə olunmasında, məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsində aktiv rol oynayır ki, bu da dövlət orqanlarının müəssisələrinin, fabrikatların müxtəlif birliklərin fəaliyyətində, texniki tərəqqinin yüksəldilməsində və məhsul keyfiyyətini yaxşılaşdırılması istiqamətində, qanulların təşkili və məcburi qaydaların, norma və tələblərin tətbiqində özünü göstərir.

Kütləvi istehsal edilən tikiş məmulatına boyuna, döş dairəsinə və doluluq qrupuna görə bir neçə rəqəmlə dəmğa vurulur. Tikiş məmulatının kütləvi istehsalında müəyyən olunmuş ölçü şkalası əsas götürülür.

Məişət geyimləri kütləvi istehsalda müxtəlif ölçülərdə uzunluqda hazırlanır. Ölçü-döş, bel, omba dairələri, boy və moda ilə təyin edilir. Geyim istehsalı üçün 125 nümunəvi kişi fiquru, 37 nümunəvi qadın fiquru nəzərdə tutulmuşdur. Onlardan 32 nümunəvi kişi fiquru və 30 nümunəvi qadın fiquru üçün geyimlər dərəcələr üzrə faizlə nəzərdə tutulan rayonlarda hazırlanmış (OST 17-325-81 və OST 17-326-81 – in cədvəllərində ikiqat cari və ya alınmışdır).

İncə bədən fiqurunun uzunluğu 40 yaşdan sonra azalmaya başlayır. Bu azalma qadınlarda 2 sm, kişilərdə 3,75 sm-dir. Bu azalma ümumi uzunluğun 1,5%0ni təşkil edir.

Kişi üçün geyim ölçüləri OST 170325081 “Tikiş məmulatı, trikotaj, xəz. Nümunəvi kişi fiquru. Geyimi layihə etmək üçün ölçü nişanlarına” uyğun döş dairəsi əsasən 88, 92,96,100...120 sm; boy – 158, 164,170...188 sm qəbul edilmişdir.

Qadın üçün geyim ölçüləri OST 17-326-81 “Tikiş məmulatı, trikotaj, xəz. Nümunəvi qadın fiquru. Geyimi layihə etmək üçün ölçü nişanlarına” müvafiq döş

dairəsi əsasən 84,88,92....120 sm; boy – 146,152,158,164,170,176 sm qəbul olunmuşdur.

Nümunəvi qadın və kişi figuru doluluguna 2 və 3 doluluq qrupu, qadın nümunəvi fiqurunun isə hər bir doluluq qrupu iki yarımqrupa bölünür.

OST 17-66-83 “Tikiş məmulatı, trikotaj, xəz. Nümunəvi qız figuru. Geyimi layihə etmək üçün ölçü nişanlarına,” eləcə də oölanlar üçün uyöun olaraq OST 17-67-83 əsasən:

- yeni yetmələr üçün – döş dairəsi 84,88,92 sm;
- qızlar üçün – boy 152,158,164,170,176 sm;
- oğlanlar üçün – boy 164,179,188 sm;
- yuxarı sinif şagirdləri üçün – döş dairəsi 68,72,76,80 sm, boy – 146, 152,158 və 164 sm;
- aşağı sinif şagirdləri üçün – döş dairəsi 60,64,68,72,76 sm, boy – 122,128,134,140 sm;
- məktəbə qədər yaşda uşaqlar üçün – döş dairəsi 52,56,60 sm, boy – 98,104,110,116 sm;
- körpələr üçün – döş dairəsi 44,48,52sm, boy – 74,80,86,92 sm nəzərdə tutulmuşdur;

Qızların və oğlanların nümunəvi fiqurları yaşlarına görə beş qrupa bölünür:

- 1.Yeniyetmələr – 14,5-18 yaşına qədər.
- 2.Məktəb yaşlı uşaqlar – 11-14,5 yaşına qədər.
- 3.AŞAĞI SİNİF ŞAGİRDƏRİ – 7-11 YAŞINA QƏDƏR.
- 4.Məktəbə qədər yaşlı uşaqlar – 3-7 yaşına qədər.
- 5.Körpələr – 3 yaşına qədər.

Kişi üst köynəklərində bədən üçün boşluq payı başqa etməli nisbətən çox saxlanır. Döş dairəsində ölçüləri arasındakı ədədi artım 4 sm nəzərdə tutulur.

OST 17-31 o-79 “Kişi və oğlanlar üçün üst köynəkləri ümumi texniki şərti”nə müvafiq olaraq döş və boyun dairəsi ölçüləri aşağıdakı kimi qəbul edilmişdi [8]:

- bağça yaşlı uşaqlar üçün 44/22, 48/23, 52/24;

- məktəbə qədər uşaqlar üçün 52/27, 56/28, 60/29;
- az yaşlı məktəblilər üçün 56/28, 60/29, 64/30, 72/32
- yuxarı sinif şagirdləri üçün 68/33, 72/34, 76/35, 80/36
- yeniyetmələr üçün 84/38, 88/39,....., 108/44
- kişilər üçün 88/38, 92/39, 96/40,....., 128/48 qəbul edilmişdir.

Boyuklər üçün ust geyimləri 6(1-dən 6- ya qədər), bağça yaşlı körpələr üçün 1-2 başqa yaşdan olan uşaqlar üçün 1,2,3 yeniyetmələr üçün 1-5 uzunluqda nəzərdə tutulur.

Böyükələr üçün kişi üst köynəkləri 1-dən 4-ə qədər, yeniyetmələr, yuxarı sinif şagirdləri üçün 1-3, kiçik yaşlı məktəblilər və məktəbəqədər oğlanlar üçün 1-2, körpə uşaqlar üçün 1 uzunluqda nəzərdə tutulur.

Son illər mağazada xüsusi ilə geyimlərin ölçülərinin təyin edilməsi zamanı istehlakçılar üçün çətinlik yaradır. Bu çox vaxt mal alışı ləngidir və istehlakçılara narahat edir. Hal hazırda ölkəmizdə MDB –də mövcut olan satandartlarda istifadə olunur. Bu da digər xarici dövlətlərin satandartları ilə uyğunluq yaratdığı üçün bir çox problemlər yaradır. Geyimlərin ölçüləri arasındakı fərqlər aşağıdakı cədvəllərdə verilmişdir.

Cədvəl 2. Don, palto, yubka, şalvar və kostyum üçün ölçü fərqləri

Ölkələr	Ölçülər							
MDB	40	42	44	46	48	50	52	54
Avropa	34	36	38	40	42	44	46	48
İngiltərə	8	38	40	42	44	46	38	22
Amerika	6/8	10	12	14	16	18	20	22
Ölkələr	Ölçülər							
MDB	44	46	48	50	52	54	56	58
Avropa	38	40	42	44	46	48	50	52
İngiltərə	32	34	36	38	40	42	44	46
Amerika	10	12	14	16	18	20	22	24

8. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyət göstəricilərinin yoxlanması qaydaları

Tikiş məmulatının keyfiyyəti parça və başqa materialların keyfiyyətindən, texniki intizamdan, biçimin dəqiqliyindən və digər amillərdən asılıdır. Əməliyyatların əvvəldən axıra qədər düzgün işlədilməsində işçilərin şəxsi təcrübəsi və standartlarından tələblərinə riayət olunmasında böyük rolu vardır.

Tikiş məmulatının keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün istehsalının bütün pillərində məhsulun keyfiyyətinə nəzarəti, nəzarətçinin bütün nəzarət formalarından istifadə etməsini lazımı səviyyəyə qaldırmaq lazımdır.

Yikiş müəssisəsinə daxil olan bütün əsas və köməkçi materiallar hazırlıq şəxində seçilib yoxlanılır. Parçanın keyfiyyəti, xarici görünüşü, fiziki-mexaniki xassələri, rənginin davamlılığı, standartların və texniki sənədlərin tələblərinə uyğun gəldiyi dəqiqləşdirilir.

Tikiş məmulatının bilavasitə biçimin keyfiyyətindən daha çox asılıdır. Buna görə də biçilmiş məmulat hissəsini axın xəttinə buraxmadan əvvəl son dərəcə diqqətlə yoxlamaq lazımdır. Biçimdə hissəcik və hissələrin yol verilən həddən artıq biçilməsi və qısalması müşahidə edildikdə onlar axına buraxılmır. Biçilmiş hissənin nəzarət üçün çəktiklərin düz gəlməsinə diqqət verilir. Biçilmiş hissənin keyfiyyəti onun hissəsini ülgünün üstünə qoymaqla yoxlanılır. Bu halda biçilmiş dəstənin üstündən, altından və ortasından bir neçə qat çıxarılıb nəzərdən keçirilməlidir [25].

Üst geyimlər istehsalında yarımfabrikatların keyfiyyətinə nəzarət üçün bütün hissələrin işlənilmə əməliyyatının düzgün yerinə yetirilməsi, eləcə də onların üzü və astarı yoxlanılmalıdır. Çünki qüsurlar vaxtında aşkara çıxdıqca onların hazırlıq prosesində tez aradan qaldırmaq mümkün olur. Hazır geyimdə isə əlbəttə, bu çox cətin başa gəlir bəzən də heç mümkün olmur.

Tikiş məmulatının keyfiyyətini yoxladıqda çeşidə görə sahə standartına və modanın texniki təsvirində hazır geyimlər üçün nəzərdə tutulan tələblərə əsaslanmaq lazımdır. Hazır geyimləri keyfiyyət göstəricilərinə görə qəbul etdikdə onların xarici görünüşünə, ölçüsünə, işlənilməsinə, üz və astarın düzgün

birləşdirilməsinə bəzəklərin, furniturların vəziyyətinə aid göstəricilər yoxlanılır və təsdiq edilmiş nümunəyə uyğun olaraq müəyyənləşdirilir.

Tikiş məmulatı çeşidinə, sahə standartına, texniki təsvirinə və moda nümunəsinə uyğun olaraq hazırlamalıdır. Bu cəhətdən həmin modanın texniki təsviri sahə standartına əlavə hesab edilir.

Tikiş məmulatının qəbul edilməsi qaydası QOST 4103-82 əsasən müəyyənləşdirilmişdir. Lakin bu standartlarda yoxlamanın ardıcılığı göstərilməmişdir. Praktikada hər bir nəzarətçi yoxlama ardıcılığı göstərilməmişdir. Praktikada hər bir nəzarətçi yoxlama ardıcılığını öz bacarığına uyğun ixtiyarı aparır. Buna görə də tikiş məmulatının yoxlanılma ardıcılığını səmərəli qaydada ayrılması məsləhətdir. bu, bütün hissələrinin dəqiq, düzgün yoxlanılmasını təyin edir.

Tikili malların keyfiyyət göstəricilərinin yoxlanmasının qaydası və ardıcılığının ayrı-ayrı tikiş məmulatları üçün necə aparılmasına baxaq.

Palto, yarım palto, pencək və jaket keyfiyyətini yoxladıqda əvvəlcə geyim üz tərəfdən, ümumi şəkildə nəzərdən keçirilir. Sonra onun ayrı-ayrı hissələrinə baxılır. Məmulat manikənə geydirilir və geyim ümumən nəzərdən keçirilir. Sonra məmulat tərsinə çevrilib manikənə geydirilir, astarın geyim ölçülərinə uyğun gəlməsi və üzrə düzgün birləşdirilməsi yoxlanılır. Geyim manikədən çıxarılıb üz tərəfi yuxarı olmaqla stolun üzərinə sərilir və ümumi olaraq baxılmayan yerlər təkrərən nəzərdən keçirilir bundan sonra geyimin astar tərəfdən tikilişi yoxlanılır.

Şalvarın keyfiyyətinə nəzarət bu ardıcılıqla qurulur. O, bel yeri sol tərəfə olmaqla ütülənmiş halda stolun üstünə sərilir. Sağ və sol yarım hissələrin balağı, manjeti, sağ yarım hissəsi, miyaqanın kənarı üzərdən, kəmərin astarı, düyməaltı, oturacaq tikişi və kəsiklərin ilməklənməsi yoxlanılır.

Donların və köynəklərin keyfiyyəti stolun üstündə və manekəndə yoxlanılır. Köynəklər stolun üstündə yoxlanıldıqda əvvəlcə onların qabaq, sonra isə arxa hissə və içəri tərəfi yoxlanılır. Geyimin qovşaq və hissələri yaxalıq yerindən ətəyə qədər müəyyən ardıcılıqla nəzərdən keçirilir.

Tikiş məmulatının nəzarət obyektinin xarici görünüşü, bədənə oturması və işlənilmə keyfiyyətidir. İşlənilmə keyfiyyətinin xüsusiyyətinə isə onun düzgün icra edilməsi, simmetrik hissələrin düzgün yerləşdirilməsi, tikişin düzgün işlənməsi, onun addımları və s. aiddir.

Əl tikişinin, liqek, sırtıq və bastırma tikişlərinin 5 sm məsafədəki tezliyini, liqeyin (pillənin) 1 sm-də ilməkləmə tezliyini və tikilişin enini miqyas xətkəsi ilə və mikroskop vasitəsilə saymaqla onların sahə standartı OST 17-835-80 "Tikişə, sırtığa verilən tələblər" ə uyğunluğu müəyyənləşdirilir.

Geyimin xarici görünüşünü təsdiq edilmiş nümunə ilə eyniliyi əsas parçanın astarın bəzədilməsi və furnituru texniki normanın və modanın texniki təsvirinin tələblərinə tam uyğun gəlməlidir.

Geyimi yoxladıqda onun bədənə oturmasını manekənə geydirilə düymələmək, arxa və qabaq hissənin, bortu, yaxalığı və qolları yoxlamaq lazımdır. Manekənə geydirilməyən bortsuz üst geyimlərin bədənə düzgün oturması, onların qabaq hissəsinin simmetrikliliyi, eləcə də bütün koynəklər stolun üstündə yoxlanılır.

Yaxalığın boyun yerinə düzgün birləşdirilməsi alt yaxalığın orta tikişindən çiyin tikişinin ucuna qədər və çiyin tikişindən və yaxanın çıxıntısına qədər olan məsafəni ölçməklə yoxlanılır.

Geyimin bədənə oturmasının əsas xüsusiyyətləri qabaq və arxa hissənin ürərində əzilmə, sinmə, ayrılıq və s. olmasından ibarətdir. Geyimin balansı qabaq hissənin sağ və sol tərəflərinin açılmamağı, yaxud bir-birinin üstünə modada göstəriləndən artıq keçməsi və deformasiyaya uğramamağı ilə müəyyənləşdirilir.

Yaxalığın və yaxanın ucbarı qatlanmamalı, yaxalığın əyri olmamalı, boyun yeri tikildikcə çözülməməli, yaxalığın boyuna lazımı qaydada yatmalıdır.

Qol öz yerinə tikiləndə nə irsli, nə də geri olmamalı, qoyun yığıması və onun konstruksiyaya uyğun qol yerində paylanması, eləcə də nəzarət çərtiklərinin bir-birinə düz gəlməsi zəruridir. Arxa şlının tərəfləri modadan göstərilən səviyyədə üst-üstə yatmalıdır, yəni aralamamalı, biri o birinin üstünə artıq keçməməlidir.

Astar və istilik saxlayan ara materialı qısa və ensiz olmamalı, çəp birləşmə nəticəsində geyimin üstündə deformasiya alınmamalıdır.

Cüt hissələr aşağıdakı qayda ilə yoxlanılır:

- Yaxa və yaxalığın uclarının, çıxıntısını simetrikliyini yaxalığı ortadan qatlayıb, tin tikişlərinin üst-üstə qoyub bərabərləşdirməklə, eləcə də bortun uzunluğunun simmetrikliyini bərabərləşdirməklə;
- Hissələrin kənarlarından tikişə büzüklərə, relyef xəttinə qatlara, dilə yerinə qədər olan mələfəni ölçməklə;

Modaya keyfiyyətli məmulat, tikiş məmulatının ümumi texnologiyasının tətbiqi ilə tikilir. Lakin onun üçün aşağıdakı əlavə tələblər müəyyənləşdirilmişdir: yüksək keyfiyyətli məmulat xüsusi hazırlanmış müasir modalarda, yüksək konstruktiv səviyyə və texnoloji qaydada istehsal edilməlidir.

Geyimin və qolun ağzını qatlanma payı, bortaltının əmək hissəsindəki şalvarın bel yerindəki tikiş payının eni sahə standartı OST 17-651-85 “Yüksək keyfiyyətli tikiş məmulatı. Ümumi texniki şərtlər”in tələblərinə uyğun gəlməlidir.

Ara materiallarının miqdarı, bortaltının icəri kəsiyi, donun döş cibi yerlərinin çıxıntısı, geyimin ələyinin hasiyələnməsi və əlavə tələblər modanın texniki təsvirində göstərilir.

Nəticə və təkliflər

Müasir dövrdə Azərbaycan respublikasında tikiş istehsal sənayesinin inkişafının sosial-iqtisadi amillərini və strukturunu, onun müəssələrdə istehsalın təşkili xüsusiyyətlərini və keyfiyyətinə təsir edən amilləri nəzərdən keçirdikdən sonra aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar.

1. Araşdırılma zamanı müəyyən olunmuşdur ki, müxtəlif kostyum mallarının unifikasiya edilməsi əl əməyinin maşın əməyi ilə əvəz edilməsinə, yüksək məhsuldar avadanlıqlardan istifadə edilməsinə imkan verir. Eyni zamanda istehsal olunan kostyumların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına şərait törədir.

2. Ölkəmizdə yaradılan modalar əsas eytibarı ilə əhalini maraqlandıran bəzəkli və müasir tələblərə cavab verən olsa da, milli adətənənələrımız nəzərdə alınmalıdır.

3. İstehsal texnologiyasının köhnə olması müasir modanın daima dəyişən yeniliklərini dərhal müəssisədə tətbiqinə yol vermir.

4. Əhalinin müxtəlif tikili mallara olan tələbi maddi-rifah halının yaxşılaşdırılması, mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsi, texniki tərəqqi və sosial-iqtisadi inkişafı əlaqədar olaraq daimi dəyişir. Lakin tikiş sənaye müəssisələri gündəlik fəaliyyətində bunu nəzərə almırlar və marketinq apasdırmalıdır.

5. Hal-hazırda süni və sintetik materialların kostyum məmulatlarının istehsalında normadan artıq olunması insan orqanizmi üçün gigiyenik baxımdan çox ziyanlıdır. Ona görə də kostyumluq yun parçalardan istifadə bu baxımdan çox mühümdür. Kostyumluq yun parçaların keyfiyyətinin formalaşmasında keyfiyyətə qarşı qoyulan tələblər, istehlakçının maddi və mənəvi həyat səviyyəsinin inkişafından, ilk növbədə kostyumların təyinatından, istehlak şəraitinin müxtəlifliyindən, geyilməsi mövsümündən, habelə yaş-cins xüsusiyyətlərindən və s. amillərdən asılı olaraq müxtəlif səviyyədə dəyişir.

6. Məhsulun keyfiyyətinin formalaşması onun tsiklinin bütün mərhələlərində, yeni tədqiqatların aparılması və işləmələrin əsaslandırılması kostyum məmulatının işlənilib hazırlanması, istehsalı, istehlakı və mərhələlərində baş verir.

7. Qadın üst geyimlərində keyfiyyətin yüksəldilməsində bu sahədə çalışan fəhlə və mühəndis-texniki işçilərinin peşə hazırlığının yüksək olması da böyük rol oynayır. Keyfiyyətə nəzarət üzrə siyasəti müvaffəqiyyətlə həyata keçirmək üçün kostyum istehsalı müəssədə keyfiyyəti idarə etmə sistemi etibarlı qurulması, marifləndirmə və daimi yetirilməlidir. Nəzarət işləri yerinə yetirilməlidir.

9. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinin formalaşmasında bu sahədə çalışanların peşəkərliginin yüksək olmasının böyük rolu var. Lakin bu sahədə çalışanlar heç dəhamısı mütəxəssisi olmadığından öz rolunu göstərir.

10. Məmulatın istehlakçıların lazımı səviyyədə çatdırılmasını təmin edən amillər olan məmulatların markalanması, qablaşdırılması, daşınması və saxlanması zamanı müəssisə özünə sərf edən qaydada yox, normativ-texniki şərtlərə uyğun aparılmışdır. Çünki hal-hazırda fəaliyyət göstərən müəssələrinin köhnəlməsi onların lazımı səviyyədətikili məmulatları saxlamağa imkan vermir.

ƏDƏBİYYAT

1. AZS İSO 9000-2000 Keyfiyyətin idarəetmə sistemi. Tələblər. – Bakı: Azərdövlətstandart, 2006
2. Məmmədov N.R. Sertifikatlaşdırmanın əsasları: Dərs vəsaiti. – Bakı: Elm,2001
3. Məmmədov N.R. Standartlaşdırmanın əsasları: Dərslik. – Bakı: Elm, 2002
4. Aslanov Z.Y. Nuruyev M.N., Əfəndiyev E.M. Yüngül sənaye məhsullarının standartlaşdırması və sertifikatlaşdırması.Dərslik Bakı,elm,2014.
5. Сергеев А.Г. Метрология, стандартизация и сертификация: учебник. – М: Издательство Юрайт. 2013. Ə.P. Həsənov, T.R. Osmanov və b.
6. Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizasının praktikumu; Bakı: 2014
7. Ə.P. Həsənov, T.R. Osmanov və b. İstehlak mallarının ekspertizası. Dərslik. Bakı. 2014
8. Д. Корнелл. Гардеров современной женщины. М: 1996
9. Зайцев В.М. этот многоликий мир моды. М.: 1982

MÜNDƏRİCAT

	Səh.
GİRİŞ.....	4
1. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinə qoyulan ümumi istehlak tələbləri.....	5
2. Qadın üst geyimlərinin istehsalında istifadə olunan materiallarının təsnifatı.....	11
3. Qadın üst kostyumlarının keyfiyyətinə qoyulan tələblər.....	16
4. Qadın üst geyimlərinin biçmə və hazırlanma əməliyyatlarının keyfiyyətinə təsiri.....	21
5. Geyimlərin ekspertiza xüsusiyyətləri.....	30
6. Qadın üst geyimlərinin attestasiyası.....	37
7. Geyimlərin standartlaşdırılması və sertifikatlaşdırılmasının ümumi prinsipləri.....	39
8. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyət göstəricilərinin yoxlanması qaydaları.....	42
Nəticə və təkliflər.....	46
İstifadə edilmiş ədəbiyyat.....	48